

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет маркетингу

Кафедра регіоналістики і туризму

Рівень вищої освіти	перший (бакалаврський)
Галузь знань	05 «Соціальні та поведінкові науки»
Спеціальність	051 «Економіка»
Освітньо-професійна програма	«Економіка міста та урбаністика»

Форма навчання: очна (денна)

КВАЛІФІКАЦІЙНА БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: **«Покращення інструментів наповнення та використання міського бюджету (на прикладі міста Нововолинськ)»**

здобувача

Шпак Катерини Віталіївни

(підпис)

Науковий керівник

Професор, доктор економічних наук Пилипів
Віталій Володимирович

(підпис)

**Робота допущена до захисту перед екзаменаційною комісією з
атестації здобувачів вищої освіти (ЕК)**

Завідувач кафедри:

Доктор економічних наук, професор, академік НАН
України Данилишин Б.М.

(підпис)

Київ 2024

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАДИМА ГЕТЬМАНА

Факультет маркетингу

Кафедра регіоналістики і туризму

Рівень вищої освіти
Галузь знань
Спеціальність
Освітньо-професійна програма

перший (бакалаврський)
05 «Соціальні та поведінкові науки»
051 «Економіка»
«Економіка міста та урбаністика»

ПОГОДЖЕНО

Керівник проєктної групи (гарант)
освітньо-професійної програми

О. В. Шевченко

(підпис) (ініціали, прізвище)

2024__ р.

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

Б. М. Данилишин

(підпис) (ініціали, прізвище)

2024__ р.

ІНДИВІДУАЛЬНЕ ЗАВДАННЯ

здобувачу вищої освіти Шпак Катерини Віталіївни

очної (денної) форми навчання

на підготовку кваліфікаційної бакалаврської роботи

на тему «Покращення інструментів наповнення та використання міського бюджету (на прикладі міста Нововолинськ.)»

Тему затверджено наказом ректора Університету від "____" _____ 20__ р. № _____

Кваліфікаційна бакалаврська робота виконується на матеріалах наукових статей вітчизняних та зарубіжних авторів, статистичних даних офіційних джерел, аналітичних онлайн-систем, звітів рейтингових агентств, періодичних видань, науково-публіцистичних видань тощо.

План кваліфікаційної бакалаврської роботи

Розділ 1	ТЕОРЕТИЧНІ-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ
Розділ 2	СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ М.НОВОВОЛИНСЬК)
Розділ 3	ПЕРСПЕКТИВИ РОЗШИРЕННЯ ДОХІДНОЇ БАЗИ БЮДЖЕТУ МІСТА

Об’єкт дослідження:	управління наповненням і використанням міського бюджету в Україні
Предмет дослідження:	управління наповненням і використанням міського бюджету на прикладі міста Нововолинськ
Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи:	Метою дослідження є обґрунтування інструментів наповнення і використання міського бюджету та напрямів удосконалення їх застосування на прикладі міста Нововолинськ.

Конкретні завдання, які здобувач повинен виконати для досягнення поставленої мети:

У розділі 1	- визначити роль бюджету міста у фінансуванні місцевих суспільних благ; - розкрити джерела наповнення та методи використання міського бюджету.
У розділі 2	- визначити проблемні аспекти формування доходної частини міського бюджету в Україні; - проаналізувати пріоритизацію видатків міського бюджету в Україні та надати оцінку ефективності використання бюджетних коштів.
У розділі 3	- розробити перспективи розширення доходної бази бюджету міста; - запропонувати заходи з підвищення ефективності управління бюджетними коштами та залучення інвестицій у розвиток міста.

Завдання підготув

науковий керівник

(підпис)

В.В. Пилипів

«_____» _____ 2024 р.

Завдання одержав

здобувач

(підпис)

К. В. Шпак

«_____» _____ 2024 р.

Відгук
про кваліфікаційну бакалаврську роботу
здобувача факультету маркетингу
освітньо-професійної програми «Економіка міста та урбаністика»
студентки Шпак Катерини Віталіївни
на тему «Покращення інструментів наповнення та використання
міського бюджету (на прикладі міста Нововолинськ)»

1. Актуальність теми. Питання покращення наповнення та використання міського бюджету є актуальним у контексті загального зниження фінансової спроможності міст України внаслідок війни та необхідності залучення додаткових ресурсів для відновлення. Дослідження таких можливостей та шляхів впровадження в Україні є важливим аспектом повоєнної відбудови України.

2. Позитивні риси кваліфікаційної роботи: У роботі визначено теоретико-методичні засади формування та виконання бюджету територіальної громади, визначено структурно-динамічні характеристики наповнення та використання місцевих бюджетів в Україні, обґрунтовано відповідні практичні рекомендації. Автором опрацьовано широкий спектр джерел інформації, які охоплюють український та закордонний досвід, що дало змогу проведення всебічного порівняльного аналізу існуючих підходів до використання актуальних інструментів наповнення та використання міського бюджету.

3. Наявність самостійних розробок автора: Автором обґрунтовано концептуальні підходи до розширення дохідної бази бюджету міста, базуючись на принципах забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад.

4. Цінність теоретичних висновків і практичних рекомендацій: Практичні рекомендації автора стосуються шляхів удосконалення інструментів використання бюджетних ресурсів шляхом належної пріоритизації видатків та оцінки їх ефективності.

5. Наявність недоліків: робота могла б бути поглиблена за рахунок додаткового порівняльного аналізу фінансового стану бюджетів міст України, які можуть бути співставними з м.Нововолинськ. Проте це не впливає на позитивну оцінку проведеного дослідження.

6. Загальна оцінка кваліфікаційної бакалаврської роботи та її допущення до захисту перед ЕК:

Критерії оцінювання	Шкала, балів	Оцінка, балів
1. Логіко-структурний рівень	0 – 6 – 8 – 10	10
2. Науково-теоретичний рівень (розділ 1)	0 – 6 – 8 – 10	8
3. Аналітико-методичний рівень (розділ 2)	0 – 6 – 8 – 10	8
4. Конструктивний рівень (розділ 3)	0 – 6 – 8 – 10	8
5. Рівень наукової етики	0 – 6 – 8 – 10	10
6. Організаційний рівень	0 – 6 – 8 – 10	8
Загальна оцінка	0 – 60	52

Кваліфікаційна бакалаврська робота відповідає встановленим вимогам та допускається до захисту

Науковий керівник:

д.е.н., професор

В.В.Пилипів

„.....” 2024 року

Реферат

Кваліфікаційна бакалаврська робота містить 82 сторінки, 7 таблиць, 15 рисунків, список використаних джерел з 41 найменування, 2 додатки.

«Покращення інструментів наповнення та використання міського бюджету (на прикладі міста Нововолинськ)»

Актуальність: Удосконалення місцевого самоврядування та забезпечення всебічного розвитку регіонів є ключовими пріоритетами національної політики. Основним завданням є стабілізація та підтримка місцевих бюджетів, що сприяє забезпеченню фінансових потреб територіальних громад, що в свою чергу є фундаментом для їх процвітання.

Місцеві бюджети є основною ланкою фінансів місцевого самоврядування і формуються в адміністративно-територіальних одиницях. Формування місцевого бюджету обумовлене необхідністю здійснювати повноваження, які покладені на територіальну громаду, адже для задоволення потреб і вирішення завдань місцевого самоврядування необхідно мати достатній фінансовий ресурс для їх реалізації.

Важливість стабільних місцевих фінансів набуває особливого значення, адже це забезпечує підтримку демократичних цінностей та якості надання публічних послуг і благ. У контексті воєнного стану, процеси бюджетування стають складнішими, а розподіл коштів переорієнтовується на критичні потреби, такі як підтримка оборони, гуманітарні ініціативи, допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка постраждалих родин, та релокація бізнесу в безпечніші регіони.

Мета кваліфікаційної бакалаврської роботи – Метою дослідження є обґрунтування інструментів наповнення і використання міського бюджету та напрямів удосконалення їх застосування на прикладі міста Нововолинськ.

Відповідно до поставленої мети були визначені такі *завдання*:

- визначити роль бюджету міста у фінансуванні місцевих суспільних благ;

- розкрити джерела наповнення та методи використання міського бюджету;
- визначити проблемні аспекти формування доходної частини міського бюджету в Україні;
- проаналізувати пріоритизацію видатків міського бюджету в Україні та надати оцінку ефективності використання бюджетних коштів;
- розробити перспективи розширення доходної бази бюджету міста;
- запропонувати заходи з підвищення ефективності управління бюджетними коштами та залучення інвестицій у розвиток міста.

Об'єктом дослідження є процеси управління наповненням і використанням міського бюджету в Україні.

Предметом дослідження є інструменти управління наповненням і використанням міського бюджету (на прикладі міста Нововолинськ).

Методи дослідження з визначенням отриманих за їх допомогою результатів: теоретико-методологічна основа цього дослідження включає літературу з питань управління наповненням і використанням міського бюджету. Для аналізу, теоретичного узагальнення та формування висновків використано абстрактно-логічний метод, що дозволяє ретельно оцінювати фахову літературу. Метод декомпозиції застосовано для деталізації цілей та завдань дослідження. Аналіз та синтез використані для вивчення стану управління наповненням і використанням міського бюджету в Україні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Дослідження висвітлює теоретичні, методичні та практичні аспекти управління наповненням і використанням міського бюджету. Робота охоплює аналіз реалізації механізмів управління, виявлення напрямків їх коригування, визначення ролі стратегічного розвитку громад у процесі поствоєнної відбудови держави, а також розробку рекомендацій для їх вдосконалення.

Рік виконання кваліфікаційної бакалаврської роботи 2024

Рік захисту роботи 2024

Ключові слова: Місцеве самоврядування, регіональний розвиток, місцеві бюджети, фінансові потреби, бюджетна система, міжбюджетні трансферти, перерозподіл ресурсів, економічна стабільність, збалансований економічний розвиток, бюджетна політика, видатки, бюджетне середовище

ABSTRACT

The bachelor's thesis consists of 82 pages, 6 tables, 14 figures, a list of 41 references, 2 appendices

“Improving the tools for filling and using the municipal budget (on the example of Novovolynsk)”

Relevance: Improving local governance and ensuring comprehensive regional development are key priorities of national policy. The main task is to stabilize and support local budgets, which helps to meet the financial needs of territorial communities, which in turn is the foundation for their prosperity.

Local budgets are the main part of local government finances and are formed in administrative-territorial units. The formation of the local budget is conditioned by the need to exercise the powers vested in the territorial community, because in order to meet the needs and solve the problems of local self-government, it is necessary to have sufficient financial resources for their implementation.

The importance of stable local finances is of particular importance, as it ensures the maintenance of democratic values and the quality of public services and goods. In the context of martial law, budgeting processes become more complex, and the allocation of funds is reoriented to critical needs, such as support for defense, humanitarian initiatives, assistance to internally displaced persons, support for affected families, and relocation of businesses to safer regions.

Purpose of the bachelor's thesis - The purpose of the study is to substantiate the tools for filling and using the city budget and the directions for improving their application on the example of the city of Novovolynsk.

In accordance with this goal, the following tasks were identified:

- to determine the role of the city budget in financing local public goods;
- to reveal the sources of filling and methods of using the city budget;

- to identify problematic aspects of the formation of the revenue side of the city budget in Ukraine;
- to analyze the prioritization of municipal budget expenditures in Ukraine and to assess the effectiveness of the use of budget funds;
- to develop prospects for expanding the revenue base of the city budget;
- to propose measures to improve the efficiency of budget management and attract investment in the development of the city.

The object of the study is the processes of managing the filling and use of the city budget in Ukraine.

The subject of the study is the tools for managing the filling and use of the city budget (on the example of the city of Novovolynsk).

Research methods with the definition of the results obtained with their help: the theoretical and methodological basis of this study includes literature on the management of filling and use of the city budget. For the analysis, theoretical generalization and formulation of conclusions, the abstract and logical method was used, which allows for a thorough evaluation of the professional literature. The decomposition method was used to detail the goals and objectives of the study. Analysis and synthesis were used to study the state of management of the city budget in Ukraine.

Theoretical, methodological and practical significance of the results. The study highlights the theoretical, methodological and practical aspects of managing the revenues and expenditures of the city budget. The work includes an analysis of the implementation of management mechanisms, identification of areas for their adjustment, determination of the role of strategic community development in the process of post-war reconstruction of the state, as well as the development of recommendations for their improvement.

Year of completion of the bachelor's thesis 2024

Year of thesis defense 2024

Keywords: Local self-government, regional development, local budgets, financial needs, budget system, intergovernmental transfers, redistribution of resources, economic stability, balanced economic development, budget policy, expenditures, budgetary, environment.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ	6
1.1. Роль бюджету міста у фінансуванні місцевих суспільних благ	6
1.2. Джерела наповнення міського бюджету	13
1.3. Методи використання міського бюджету	24
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ М. НОВОВОЛИНСЬК)	32
2.1. Проблемні аспекти формування доходісної частини міського бюджету в Україні	32
2.2. Пріоритизація видатків міського бюджету в Україні	45
2.3. Оцінка ефективності використання бюджетних коштів	53
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ	58
3.1. Перспективи розширення доходісної бази бюджету міста	58
3.2. Підвищення ефективності управління бюджетними коштами	67
3.3. Залучення інвестицій у розвиток міста	73
ВИСНОВКИ	78
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	86
ДОДАТКИ	89

ВСТУП

Актуальність теми. Удосконалення місцевого самоврядування та забезпечення всебічного розвитку регіонів є ключовими пріоритетами національної політики. Основним завданням є стабілізація та підтримка місцевих бюджетів, що сприяє забезпеченню фінансових потреб територіальних громад, що в свою чергу є фундаментом для їх процвітання.

Місцеві бюджети є основною ланкою фінансів місцевого самоврядування і формуються в адміністративно-територіальних одиницях. Формування місцевого бюджету обумовлене необхідністю здійснювати повноваження, які покладені на територіальну громаду, адже для задоволення потреб і вирішення завдань місцевого самоврядування необхідно мати достатній фінансовий ресурс для їх реалізації.

Важливість стабільних місцевих фінансів набуває особливого значення, адже це забезпечує підтримку демократичних цінностей та якості надання публічних послуг і благ. У контексті воєнного стану, процеси бюджетування стають складнішими, а розподіл коштів переорієнтовується на критичні потреби, такі як підтримка оборони, гуманітарні ініціативи, допомога внутрішньо переміщеним особам, підтримка постраждалих родин, та релокація бізнесу в безпечніші регіони.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У значній мірі дослідженням цієї теми займалися такі вчені як А. Буряченко, Л. Карамушка, О. Кириленко, Н. Косаревич, І. Легкоступ та інші. Проте, необхідно далі розробляти пропозиції щодо підсилення дохідної частини місцевих бюджетів і покращення їх використання в рамках децентралізації влади в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є обґрунтування інструментів наповнення і використання міського бюджету та напрямів удосконалення їх застосування на прикладі міста Нововолинськ.

Враховуючи вказану мету дослідження, сформульовано наступні завдання:

- визначити роль бюджету міста у фінансуванні місцевих суспільних благ;
- розкрити джерела наповнення та методи використання міського бюджету;
- визначити проблемні аспекти формування доходісної частини міського бюджету в Україні;
- проаналізувати пріоритизацію видатків міського бюджету в Україні та надати оцінку ефективності використання бюджетних коштів;
- розробити перспективи розширення дохідної бази бюджету міста;
- запропонувати заходи з підвищення ефективності управління бюджетними коштами та залучення інвестицій у розвиток міста.

Об'єкт дослідження - процеси управління наповненням і використанням міського бюджету в Україні.

Предмет дослідження – інструменти управління наповненням і використанням міського бюджету на прикладі міста Нововолинськ.

Методи дослідження. Теоретико-методологічна основа цього дослідження включає літературу з питань управління наповненням і використанням міського бюджету. Для аналізу, теоретичного узагальнення та формування висновків використано абстрактно-логічний метод, що дозволяє ретельно оцінювати фахову літературу. Метод декомпозиції застосовано для деталізації цілей та завдань дослідження. Аналіз та синтез використані для вивчення стану управління наповненням і використанням міського бюджету в Україні.

Теоретична, методична та практична значущість отриманих результатів. Дослідження висвітлює теоретичні, методичні та практичні аспекти управління наповненням і використанням міського бюджету. Робота охоплює аналіз реалізації механізмів управління, виявлення напрямків їх коригування, визначення ролі стратегічного розвитку громад у процесі

поствоєнної відбудови держави, а також розробку рекомендацій для їх вдосконалення.

Інформаційна база дослідження складається з офіційних даних Державної служби статистики України, Міністерства економіки, а також актуальних наукових досліджень та публікацій з вивченої теми.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел.

У першому розділі досліджуються теоретичні основи управління наповненням і використанням міського бюджету.

У другому розділі здійснено аналіз сучасного стану та особливостей управління наповненням і використанням міського бюджету на прикладі міста Нововолинськ.

У третьому розділі запропоновано напрями удосконалення управління наповненням і використанням міського бюджету міста Нововолинськ.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ

1.1. Роль бюджету міста у фінансуванні місцевих суспільних благ

Аналізуючи місцеві бюджети як фінансову категорію, необхідно враховувати їх унікальність як розподільчих механізмів, що забезпечують накопичення коштів для задоволення потреб територіальних громад у соціально-культурних та інших сферах. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у перерозподілі ресурсів та вартості між різними територіями, забезпечуючи фінансування заходів, спрямованих на виконання соціальних завдань відповідних громад [6, с. 153].

Забезпечення органами місцевого самоврядування стабільності, динамічності та збалансованого економічного розвитку в адміністративно-територіальних одиницях є критичним для реалізації ключових пріоритетів бюджетної політики на місцевому рівні. Це включає визначення ефективних джерел доходів для місцевих бюджетів, що має відбуватися з урахуванням необхідності проведення інституційних перетворень в бюджетному середовищі. Місцеві бюджети відіграють важливу роль у соціально-економічних процесах та суспільних відносинах, забезпечуючи необхідний рівень фінансового забезпечення для підвищення якості соціального захисту населення. Ключовим завданням є визначення ролі інституту місцевих фінансів в сучасних економічних умовах та необхідність внесення змін в бюджетний процес і проведення адміністративно-територіальних перетворень [10, с. 159]. Від цих дій залежить ефективність розвитку бюджетної системи та економіки в цілому. В розвинутих країнах органи місцевого самоврядування грають значущу роль у наданні державних послуг

і активно інвестують в інфраструктуру та місцевий економічний розвиток. Рівень дотаційності місцевих бюджетів у таких країнах значно нижчий, ніж в Україні, а основною складовою міжбюджетних трансфертів є дотація вирівнювання, що дозволяє місцевій владі ефективно використовувати та розподіляти кошти. Особливо важливою є роль місцевих бюджетів у регулюванні інвестиційно-інноваційних процесів, оскільки бюджетні кошти повинні бути спрямовані на створення сприятливих умов для соціально-економічного розвитку, стабілізацію та забезпечення прозорості бюджетної системи [13, с. 324].

Реалізація принципу фінансової самодостатності місцевого самоврядування є ключовою для досягнення збалансованого функціонування місцевих фінансів. Важливо враховувати демографічні та інституційні фактори, забезпечуючи взаємоузгодженість фінансово-економічних завдань в межах адміністративно-територіальних одиниць. Оптимізація системи міжбюджетного регулювання за допомогою якісних і кількісних індикаторів є необхідною для підвищення її результативності, а також необхідно проводити системний перегляд фінансових нормативів бюджетної забезпеченості [13].

Подальше удосконалення системності та послідовності в реалізації бюджетної політики щодо децентралізації, включаючи визначення структури доходної та видаткової частин місцевих бюджетів на різних рівнях, є важливим. Фінансова децентралізація сприяє макроекономічній стабілізації і упорядкуванню видатків бюджету, створюючи умови для економічної конкуренції між адміністративно-територіальними одиницями. Зміцнення фінансового потенціалу територій, ґрунтоване на ефективності податкового механізму та розвитку управління місцевими фінансами, значно підвищить ефективність стратегічних завдань соціально-економічного розвитку територій. Розробка бюджетної стратегії з урахуванням циклічності економічного розвитку та бюджетно-податкової збалансованості, а також

реформування місцевих бюджетів позитивно вплине на загальну ефективність бюджетної системи [16, с. 10].

Бюджетний потенціал територій значно відрізняється, що викликає необхідність у фінансовій підтримці тих місцевих бюджетів, умови формування яких характеризуються низьким рівнем розвитку економіки і незначним податковим потенціалом [17, с. 120]. З огляду на відмінності у природних умовах, демографічній ситуації, економічній обстановці територій держави і, в цілому, у рівнях економічного і соціального розвитку, які є досить значними, доцільним представляється застосування зважених підходів і рішень при формуванні та виконанні доходів і видатків місцевих бюджетів.

Розроблені методи моніторингу доходів та видатків місцевих бюджетів встановлюють ключові цілі для створення дієвого механізму бюджетування територіальних громад у контексті міжбюджетних відносин. Основні завдання включають:

- забезпечення стабільності та поліпшення якості послуг та суспільних благ, які надаються органами місцевого самоврядування, у відповідності до встановлених соціальних стандартів;
- оптимізація обробки інформації для підтримки управлінських рішень щодо бюджету;
- раціоналізація видатків бюджету з метою підвищення ефективності їх використання;
- аналіз причин невиконання бюджетних доходів та розробка рекомендацій для виправлення цих проблем;
- діагностика внутрішніх змін в управлінні бюджетними ресурсами та оцінка впливу зовнішніх факторів;
- визначення критично важливих аспектів стратегічного напрямку бюджетної політики на територіальному рівні [5, с. 94].

Результати економічної оцінки методики планування та виконання місцевого бюджету на основі методу відносних показників дозволили зробити висновки щодо визначення ключових цілей і завдань бюджетної

політики на рівні міста, отримати повну, обґрунтовану, достовірну інформацію про процес управління ресурсами місцевого бюджету в розрізі підгруп спроможностей, виявити проблемні сектори, які потребують додаткової уваги та аналізу, і окреслити резерви бюджету в процесі здійснення його планування та формування [17, с. 122].

Найбільш дієвою та ефективною спроможністю бюджету територіальної громади є соціальна складова, другий рівень має фінансова і останній – економічна, що свідчить про необхідність подальшого вдосконалення фінансової складової міського бюджету, розроблення механізмів більш ефективного бюджетного планування і прогнозування, збалансування бюджетних показників за допомогою механізму фінансового вирівнювання. В економічній сфері органам місцевого самоврядування необхідно проводити більш активну діяльність з розширення методів впливу на підприємницьку сферу, підвищення рівня співпраці із суб'єктами господарювання, зниження ступеня податкового навантаження в рамках повноважень місцевої влади, сприяння покращенню інвестиційного клімату та інноваційного розвитку території.

Бюджетне прогнозування є одним із важливих і обов'язкових етапів складання місцевого бюджету та в подальшому буде орієнтиром при плануванні бюджетних показників. В умовах курсу на децентралізацію вітчизняної бюджетної системи, реформування територіальних засад органів місцевого самоврядування, розширення їх відповідальності за соціально-економічний розвиток території особливого значення набуває досягнення збалансування між доходами та видатками місцевих бюджетів. Бюджетне вирівнювання є складовою міжбюджетних відносин, що, своєю чергою, є ланкою механізму бюджетного регулювання. Виходячи з того, органи яких рівнів управління є суб'єктами міжбюджетного регулювання, виділяють вертикальне і горизонтальне бюджетне вирівнювання. При формуванні механізму фінансового вирівнювання територій перед державою стоїть завдання створення таких економічних умов у країні, які б сприяли

підвищенню ефективності відтворювального процесу на кожній з його територій.

Механізм міжбюджетних відносин у системі фінансового вирівнювання є вагомим у кожній країні та формується відповідно до її територіального устрою, рівня децентралізації повноважень і обсягу бюджетних коштів, а також особливостей розвитку територій. У країні формування системи міжбюджетних відносин і механізм їх функціонування обумовлені необхідністю створення системи фінансового вирівнювання місцевих бюджетів в умовах наявних фінансових диспропорцій окремих територій. Фінансові відносини регіонів, їх територій і центру в Україні повинні здійснюватися відповідно до необхідного рівня врахування чинників залежності регіонального бюджету та його територій від рівня розвитку регіону, досягнутого рівня соціальної інфраструктури, а також науково-технічного, трудового, інноваційного, інвестиційного та демографічного потенціалів [20, с. 51].

Міжбюджетні трансфери та бюджетні видатки мають ключове значення у фінансуванні соціальних програм, забезпечуючи фінансову стабільність і впливаючи на соціально-економічний розвиток та збалансованість місцевих бюджетів. Чинна модель міжбюджетних відносин недостатньою мірою дозволяє органам місцевого самоврядування проводити повноцінну регіональну політику, знаходиться на стадії формування і потребує вдосконалення з метою вирішення проблем механізму формування бюджету і перетворення його на більш справедливий, стійкий і ефективний в соціальному і економічному відношенні. Застосування дієвої моделі реалізації міжбюджетних відносин в умовах збалансованості місцевого бюджету дозволить підвищити рівень забезпечення фінансової стабільності та посилити її вплив на соціально-економічний розвиток території. Видатки бюджету відіграють важливу роль в задоволенні суспільних потреб населення.

Ступінь децентралізації управління бюджетними ресурсами визначається часткою видаткових повноважень, що передаються від центральної до місцевої влади [29].

Фіскальна децентралізація передбачає розподіл і делегування відповідальності між державними структурами різних рівнів, включаючи центральну і місцеву владу. Існує декілька підходів до забезпечення макроекономічної стабільності в умовах децентралізації, які базуються на принципах розмежування видаткових повноважень між рівнями влади. Один із підходів полягає в тому, що місцеві бюджети отримують видаткові функції, стійкі до економічних коливань, що сприяє спрощенню бюджетного планування та уникненню проциклічної бюджетної політики місцевих органів влади. Такий стабільний підхід допомагає нейтралізувати циклічні коливання. Інший підхід визначає видатки місцевої влади як циклічні, що вимагає гнучкості бюджетної політики на регіональному рівні для адаптації до зовнішніх динамічних факторів. Також місцеве самоврядування має мати достатньо власних доходів для покриття видаткових повноважень без потреби у залученні коштів із державного бюджету [32, с.137].

Децентралізація бюджетних повноважень сприяє підвищенню ефективності використання коштів, оскільки вона дозволяє місцевій владі бути ближчою до потреб громад та відповідати на них більш адекватно і своєчасно. Така структура робить місцеву владу більш підзвітною перед виборцями та допомагає краще враховувати їхні переваги. Окремо децентралізація доходних повноважень дозволяє точніше оцінювати особливості податкової бази, забезпечуючи тим самим достатній рівень доходів місцевого бюджету. Також це підвищує відповідальність місцевої влади за виконання своїх функцій перед громадою.

З метою зміцнення фінансової підтримки місцевого самоврядування, інститут місцевих фінансів повинен адаптуватися до інституційних змін в фінансово-економічному середовищі, циклічності економіки, та суспільним динамікам. Забезпечення достатнього фінансування для відповідних

суспільних потреб є критичним для ефективного функціонування місцевого самоврядування.

Децентралізаційна реформа дала можливість громадам забезпечувати та зміцнювати свою економічну базу через отримані ресурси та фінанси. Важливим аспектом є делегування повноважень місцевим органам для стимулювання місцевого економічного розвитку.

Місцеві бюджети мають фундаментальне значення в соціально-економічному розвитку країни, вони є основою фінансового забезпечення місцевого самоврядування та необхідні для повноцінної роботи демократичної держави. За допомогою місцевих бюджетів відбувається розподіл та використання коштів між галузями економіки, а також контроль за фінансово-господарською діяльністю підпорядкованих підприємств і організацій [35].

Місцеві бюджети слід вважати фінансовим планом, що забезпечує формування та використання коштів місцевого самоврядування. Ці бюджети можна аналізувати у двох контекстах: як механізм мобілізації фінансових ресурсів для місцевих органів самоврядування та як систему фінансових відносин, що формуються між місцевими бюджетами.

У контексті фінансів органів місцевого самоврядування включені не лише місцеві бюджети, але й місцеві позики та фінанси органів самоорганізації населення, які функціонують на місцевому рівні. Ці компоненти відповідають схожим структурам, але на регіональному рівні для фінансів органів регіонального самоврядування.

Територіальні фінанси охоплюють як місцеві, так і регіональні фінанси, і є складовою частиною публічних фінансів. Стійке економічне зростання на території сприяє розвитку місцевого самоврядування та місцевих бюджетів, що впливає на суспільний розвиток загалом. Здоровий стан місцевих бюджетів позитивно впливає на економічну активність та якість життя населення територіальної громади, а наявність будь-яких проблем у цих

бюджетах може мати негативний вплив на діяльність економічних суб'єктів і загальне благополуччя громади (рис.1.1).

Рисунок 1.1 - Схема економічних взаємозв'язків місцевого бюджету та рівня життя населення територіальної громади

Джерело: [10]

Сучасні дослідження вказують на низку значущих проблем, що стосуються місцевих бюджетів. Серед основних можна виділити:

- дефіцит доходів, що змушує місцеві органи влади залежати від центрального бюджету;
- недостатня власна дохідна база, що обмежує фінансову незалежність;
- низька частка місцевих податків і зборів у загальній структурі доходів;
- висока фінансова залежність від державного бюджету, що підсилює централізований контроль;
- безвідповідальність посадових осіб місцевого самоврядування, що підриває довіру громадськості. [10, с. 162].

Ці виклики вимагають особливої уваги до забезпечення місцевого самоврядування достатніми фінансовими ресурсами, які б відповідали новим завданням. Однією з головних проблем є формування місцевих бюджетів, де

значну частину доходів складають трансфери від держави, що свідчить про переважання централізованого розподілу фінансових ресурсів. Така ситуація потребує перегляду підходів до розподілу фінансових повноважень і стимулювання збільшення власних доходів місцевих бюджетів для підвищення їхньої самодостатності та ефективності.

1.2. Джерела наповнення міського бюджету

Бюджетні кошти є ключовим елементом для забезпечення процесу розширеного відтворення в економіці, охоплюючи всі його форми та стадії. Важливість сталого формування фінансової бази для виконання державних функцій через органи державної влади та місцевого самоврядування залишається актуальною для кожної країни. Це передбачає неперервний процес надходження фінансів до всіх рівнів бюджетів, включаючи державний та місцеві. Необхідно постійно шукати альтернативні джерела доходів, виявляти додаткові резерви, застосовувати економічні методи для стимулювання зростання доходів, а також оптимізувати видатки [9, с. 64].

Державний бюджет є фундаментальним інструментом для реалізації ефективної фінансово-бюджетної політики, оскільки він є основною складовою державних фінансів. Централізований фонд грошових коштів включає в себе комплекс розподільчих та перерозподільчих відносин у суспільстві, залучаючи до участі різноманітні підприємства та організації, як юридичні, так і фізичні особи.

У контексті місцевих бюджетів, важливою є наявність загальних та спеціальних фондів. Загальні фонди зазвичай містять основні доходи та видатки, що забезпечують регулярну діяльність місцевого самоврядування, тоді як спеціальні фонди можуть бути призначені для конкретних проектів

або цільових програм. Ця структура дозволяє більш ефективно управляти ресурсами та адресно реагувати на потреби громади (рис. 1.2).

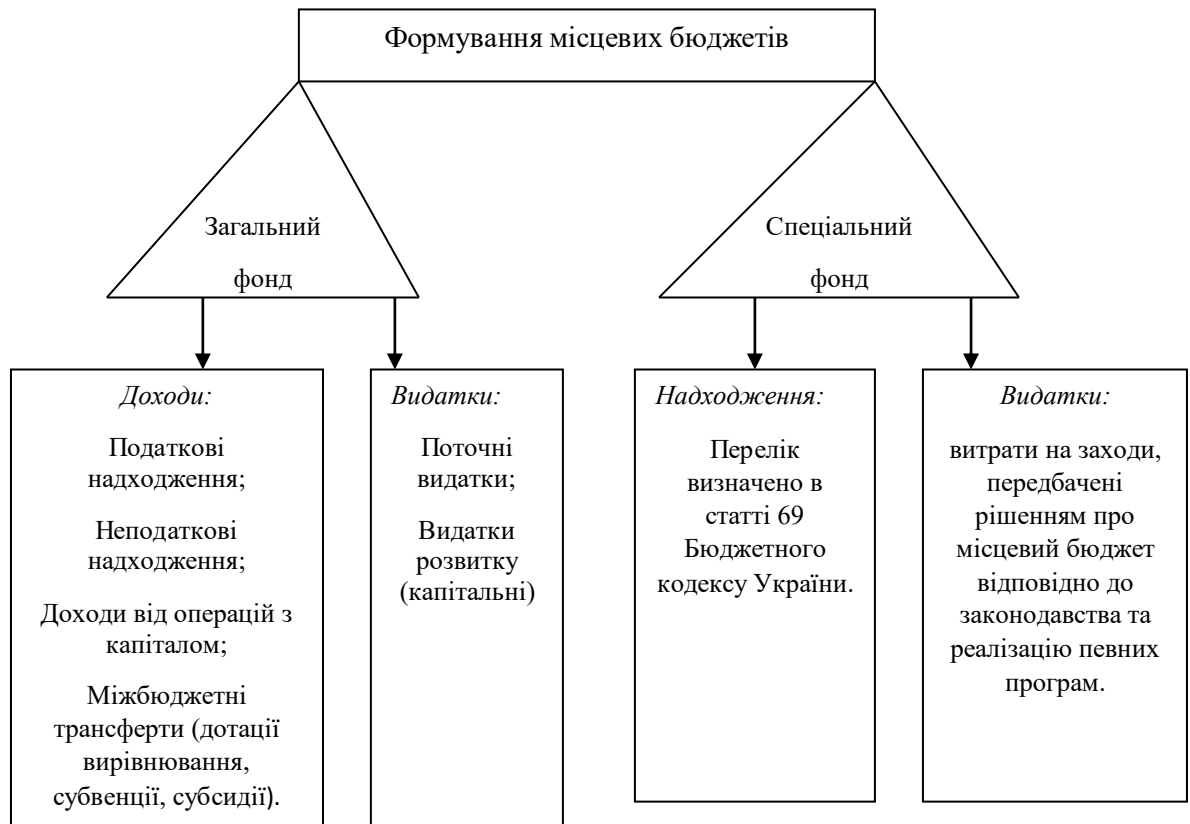

Рисунок 1.2 - Складники місцевих бюджетів

Джерело: [1; 2]

Планування місцевих бюджетів в Україні відбувається за допомогою типових бюджетних запитів, затверджених Міністерством фінансів України згідно з наказом № 64814 від 17 липня 2015 року. Цей процес також включає в себе урахування особливостей, які визначаються керівниками місцевих органів влади, що регулюють складання проектів місцевих бюджетів [14].

Економічний розвиток країни, рівень сплати податків, зборів та інших платежів, а також ефективність державного фінансового контролю і аудиту, впливають на обсяг бюджетних надходжень. Важливо, що з цих надходжень формуються видатки бюджету, які потім спрямовуються на реалізацію пріоритетних напрямків соціально-економічного розвитку.

Економічне зростання, яке є критичною потребою для сучасності, вимагає наявності ефективного бюджетного механізму. Такий механізм передбачає системно-комплексну взаємодію різних бюджетних інструментів, з метою оптимізації та підвищення ефективності використання бюджетних коштів.

Бюджетний кодекс України окреслює джерела доходів бюджету, які включають податкові, неподаткові надходження, доходи від операцій з капіталом та трансферти. Податкові надходження включають загальнодержавні податки і збори, а також місцеві податки і збори, які встановлені відповідно до законів України про оподаткування. Всі ці доходи формують фінансову базу для держави та місцевих самоврядувань, дозволяючи їм виконувати свої функції та реагувати на потреби громадян (Додаток А).

Неподаткові надходження охоплюють кілька видів доходів, включаючи ті, що надходять від власності та підприємницької діяльності, адміністративні збори, платежі, а також доходи від некомерційної діяльності та інші схожі надходження. Доходи від операцій з капіталом включають кошти, отримані від продажу капітальних активів, таких як основні фонди, державні запаси і резерви, а також земля. Трансферти представляють собою кошти, що надходять від інших рівнів влади, включаючи міжнародні організації, на безоплатній основі.

Доходна структура державного бюджету України та особливості зарахування деяких видів доходів визначаються Бюджетним кодексом, зокрема статтями, що описують доходи різних рівнів місцевих бюджетів та спеціальні фонди. Також вказано механізми і напрями використання субвенцій та інших видів трансфертів, які деталізуються в різних статтях Бюджетного кодексу, таких як визначення видів міжбюджетних трансфертів і умови їх застосування [1].

У контексті воєнного стану в Україні, зростання бюджетних витрат спостерігається поряд із суттєвим падінням доходів, що підвищує ризики для

фінансової стабільності країни. В цій ситуації основним завданням органів влади є не розпорошення фінансових ресурсів, а їх зосередження на критично важливих напрямках, таких як забезпечення обороноздатності країни, реалізація гуманітарних та соціальних програм на підтримку тимчасово переміщених осіб та інші першочергові заходи.

Для глибшого розуміння цієї проблематики слід звернути увагу на видатки зведеного бюджету України (табл. 1.1), що відображають рівень соціального, економічного та політичного розвитку країни.

Таблиця 1.1 - Склад і обсяг видатків Зведеного бюджету України у 2020–2023 роках за функціональною класифікацією (з урахуванням міжбюджетних трансфертів) [41]

Вид бюджету	Роки							
	2020		2021		2022		2023	
	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%	млн грн	%
Державний бюджет	1288016,7	80,7	1490258,9	80,8	2705423,3	88,9	4014418,1	93,6
Місцеві бюджети	4781080,5	91,5	5694282,4	91,8	4842952,0	77,7	6468225,8	85,6
Зведений бюджет	1595289,7	93,7	1844377,7	95,2	3043499,1	82,4	4440940,2	92,6

Аналізуючи макропоказники останніх років, можна побачити, що за період 2020-2023 років видатки зведеного бюджету в 2023 році змінились незначно з 93,7% до 92,6% або збільшились на 2 845 650,5 млн грн порівняно з 2020 роком. Це вказує на значну кількісну динаміку і питому вагу видатків державного та місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України протягом 2020-2023 років.

Щодо надходжень до державного та місцевих бюджетів у 2022 році, дані показують, що найбільший обсяг коштів, який складає 456,3 млрд грн, було отримано у формі міжнародних грантів від іноземних партнерів (табл. 1.2). Ці кошти стали значною підтримкою для державного бюджету України у воєнний період, відіграючи критичну роль у фінансуванні необхідних заходів.

Податкові надходження традиційно складають основну частку бюджетних доходів і є важливою підставою для виконання функціональних обов'язків державними інституціями. Проте, в останній час ми спостерігаємо зменшення їх ролі, на фоні чого зросла важливість грантів, що надходять від урядів іноземних країн та міжнародних фінансових організацій [14].

В структурі доходів державного бюджету важливе місце займають: ПДВ з ввезених товарів, який склав 253,1 млрд грн; ПДВ з вироблених товарів – 213,9 млрд грн; інші власні надходження бюджетних установ – 202,1 млрд грн; податок з доходів фізичних осіб – 148,4 млрд грн; податок на прибуток підприємств – 117,0 млрд грн; рентна плата за користування надрами загальнодержавного значення – 81,0 млрд грн; акциз з вироблених товарів – 60,7 млрд грн.

Таблиця 1.2 - Надходження до державного та місцевих бюджетів у 2022 році, млрд грн [8]

Види надходжень	Бюджети (загальний та спецфонди із трансфертами)	
	державний	місцеві
Міжнародні гранти (дарунки)	456,3	0,2
Податок з доходів фізичних осіб	148,4	272,2
ПДВ з ввезених товарів	253,1	-
ПДВ з вироблених товарів	213,9	-
Інші власні надходження бюджетних установ	202,1	10,2
Податок на прибуток підприємств	117,0	13,5
Субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам	-	114,6
Рентна плата за надра загальнодержавного значення	81,0	7,1
Частина прибутку державних або комунальних підприємств	46,9	0,2
Акциз з вироблених товарів	60,7	0,4
Єдиний податок	-	47,2
Акциз з ввезених товарів	41,7	2,4
Надходження за платні послуги	32,8	5,1
Податок на майно	-	36,8
Надходження в рамках міжнародної допомоги	24,4	0,02
Кошти НБУ	18,8	-
Дотації з державного бюджету місцевим бюджетам	-	22,2
Ввізне мито	23,3	-
Роздрібний акциз	-	10,2
Збори на пенсійне страхування	8,6	-

Кошти, що надходять з інших бюджетів	9,5	-
Субвенції між місцевими бюджетами	-	7,8
Екологічний податок	3,3	1,6
Інші неподаткові надходження	4,3	1,1
Плата за адміністративні послуги	1,0	2,4

Щодо місцевих бюджетів, то найбільшу частку доходів складає податок з доходів фізичних осіб, який дорівнює 272,2 млрд грн. Крім того, значними джерелами є субвенції з державного бюджету на суму 114,6 млрд грн, єдиний податок – 47,2 млрд грн, податок на майно – 36,8 млрд грн, дотації з державного бюджету – 22,2 млрд грн. Також до місцевих бюджетів надійшло 10,2 млрд грн від роздрібного акцизу та інших власних надходжень бюджетних установ.

Обсяг податкових надходжень має велике значення для оцінки стану фінансової системи будь-якої країни. З початку російського вторгнення в Україну спостерігається зниження доходів держави, особливо через податки, що вказує на значні виклики у фінансовому секторі.

Детальний аналіз видатків державного та місцевих бюджетів дозволяє глибше зрозуміти зміни у фінансовій політиці країни, зокрема у напрямках спрямування фінансових ресурсів. Ці зміни являють собою відображення складних обставин, що склалися в Україні в результаті триваючого конфлікту. Зокрема, значна частина бюджетних коштів була переорієнтована на забезпечення обороноздатності, гуманітарну допомогу та підтримку внутрішньо переміщених осіб, що є критично важливим у поточних умовах (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 - Основні видатки з державного та місцевих бюджетів за галузями у 2023 році, млрд грн [41]

Галузі	Бюджети (загальний та спецфонди)	
	державний	місцеві
Оборона	2097,6	-
Соціальне забезпечення	469,25	44,9
Загальнодержавні функції	296,1	53,0
Порядок, безпека та суди	574,6	16,8
Освіта	60,45	248,2
Охорона здоров'я	179,25	38,2
Економічна діяльність	134,3	112,9
Житлово-комунальне господарство	8,3	62,0
Духовний та фізичний розвиток	11,8	26,65
Охорона навколишнього середовища	5,2	1,2

В умовах війни значна частина державного бюджету України була спрямована на критично важливі сектори. Зокрема, видатки на обороноздатність країни склали значний обсяг у розмірі 2097,6 млрд грн, що підкреслює пріоритетність національної безпеки. Також великі кошти були виділені на забезпечення громадського порядку та безпеки, а також на функціонування судової гілки влади, що становило 574,6 млрд грн. Соціальне забезпечення населення також не залишилося без уваги, на що було виділено 469,25 млрд грн, в той час як загальні державні функції фінансувалися на рівні 296,1 млрд грн.

З іншого боку, місцеві бюджети отримали відповідальність за забезпечення освітнього процесу, на що в 2023 році було виділено 248,2 млрд грн. Це значно перевищує аналогічні видатки державного бюджету, що підкреслює децентралізацію відповідальності за освіту. Серед інших значних видатків місцевих бюджетів можна виділити фінансування загальнодержавних функцій, економічної діяльності, житлово-комунального господарства, охорони здоров'я та соціального забезпечення.

Цей аналіз основних видатків за бюджетними програмами демонструє ключові завдання і виклики, з якими Україна зіштовхнулася в умовах повномасштабного вторгнення, вимагаючи ефективного перерозподілу ресурсів, щоб відповідати потребам країни у найбільш критичних областях (табл. 1.4).

Згідно з даними табл. 1.4, фінансові ресурси місцевих бюджетів України в основному спрямовані на фінансування освітніх програм, зокрема дошкільної та загальної середньої освіти. Ці видатки покриваються як за рахунок власних коштів місцевих бюджетів.

Також значна сума в розмірі 31,1 млрд грн була використана на благоустрій населених пунктів.

Таблиця 1.4 - Основні видатки з державного та місцевих бюджетів за програмами у 2022 році, млрд грн [41]

Програми	Бюджети (загальний та спецфонди)	
	державний	місцеві
Забезпечення діяльності Збройних Сил України	1213,9	-
Закупівля, модернізація та ремонт військової техніки	833,4	-
Виплата пенсій	273,7	-
Програма медичних гарантій	139,4	-
Обслуговування державного боргу	247,6	-
Національна поліція України	109,2	-
Загальна середня освіта за рахунок освітньої субвенції	79,1	-
Національна гвардія України	141,7	-
Державна прикордонна служба України	90,4	-
Цивільний захист	51,7	-
Загальна середня освіта за рахунок коштів місцевих бюджетів	-	61,9
Соціальний захист окр. громади	102,8	-
Надання дошкільної освіти	-	45,2
Підтримка малозабезпечених сімей	47,5	-
Служба безпеки України	38,8	-
Підготовка кадрів закладам вищої освіти	30,5	-
Забезпечення соціальною технікою	30,0	-
Служба безпеки України	38,8	-
Благоустрій населених пунктів	-	31,1
Розслідувальна діяльність у сфері оборони	29,1	-
Дороги загальног користування держ. значення	28,0	-

Тим часом, основна відповідальність за фінансування оборонних потреб країни, включаючи закупівлю, модернізацію та ремонт військової техніки, а також підтримку Збройних Сил України, пенсійні виплати, обслуговування внутрішнього боргу та інші виплати, покладена на державний бюджет [8, с. 13].

В умовах війни великим викликом для фінансової системи України стало суттєве збільшення видатків на оборону при одночасному значному скороченні податкових надходжень. Важливу роль у подоланні цього виклику зіграла фінансова підтримка з боку міжнародних партнерів, яка допомогла покрити дефіцит бюджету та стабілізувати фінансову систему країни. Завдяки цій підтримці уряд зміг зберегти контроль над ситуацією та забезпечити фінансування важливих військових, економічних та соціальних завдань [20, с. 54].

У 2022 році місцеве самоврядування України продемонструвало значну стійкість у фінансовому аспекті, здатність гідно впоратися з численними викликами, включаючи умови воєнного стану. Рік видався важким, але органи місцевого самоврядування активно підтримували сили тероборони, Збройні Сили України та національну безпеку, а також надавали допомогу внутрішньо переміщеним особам. ОМС ефективно організували допомогу теробороні, матеріально-технічну підтримку ЗСУ та залучення міжнародної допомоги з самого початку агресії Росії, одночасно забезпечуючи стабільну підтримку усіх сфер життєдіяльності громадян на місцевому рівні.

Ефективність реформи децентралізації зіграла ключову роль, надавши ОМС автономні та належні фінансові ресурси, які стали вирішальними в протистоянні викликам. За даними 2022 року, до місцевих бюджетів надійшло 555,1 млрд грн доходів від загального та спеціального фондів, з яких податкові надходження склали 393,5 млрд грн, або 70,9% усіх надходжень. Офіційні трансферти становили майже 25% від загального

обсягу доходів. Більша частина коштів з державного та місцевих бюджетів була витрачена на підтримку ЗСУ, виплату пенсій та обслуговування державного боргу [26, с. 41].

Протягом 2023 року формування та виконання Державного бюджету України також відбувалось в умовах значних викликів через військову агресію. Незважаючи на це, платники податків і державні інституції виявили велику стійкість. Ця стійкість повинна трансформуватися з короткострокової до середньострокової перспективи. Основні зусилля мають бути спрямовані на підсилення функціональної спроможності податкової системи, оптимізацію та ефективність використання бюджетних коштів, проведення проактивної боргової політики та зміцнення інституційної спроможності органів, які розпоряджаються бюджетними коштами.

Незважаючи на екстремальні умови, у 2023 році уряду і місцевим органам влади вдалося зберегти стабільність фінансової системи. Основний акцент у виконанні бюджету робився на підтримку Збройних Сил, оборонного комплексу та на відновлення територіальної цілісності держави, що відповідає поточним національним інтересам [22, с. 26].

В той же час, вже зараз важливо розробляти плани та виділяти кошти на майбутнє відновлення України, щоб підготувати країну до повоєнного відродження та інтеграції в європейський простір. Забезпечення належного фінансування цих напрямків є критично важливим для довгострокового економічного відновлення та стабільності.

1.3. Методи використання міського бюджету

Якість управління бюджетними видатками відображає ефективність бюджетної політики та вказує на раціональне використання коштів платників податків. Здійснення функцій держави та результативність бюджетної політики залежать від цих аспектів, які відіграють важливу роль у суспільному сприйнятті управлінських дій.

Програмно-цільовий метод формування бюджету, започаткований Робертом Макнамарою, американським економістом та колишнім міністром оборони США, є одним із надійних підходів для вирішення соціально-економічних проблем у сучасних умовах. Цей метод зарекомендував себе високою ефективністю, як на державному, так і на регіональному рівнях у багатьох країнах, оскільки він дозволяє досягати більшої цілеспрямованості та результативності у використанні бюджетних коштів порівняно з традиційними методами.

Відмінність програмно-цільового методу від постатейного полягає у фокусуванні на фінансуванні конкретних програм і проєктів, а не на утриманні штатних посад чи адміністративних одиниць. Він включає середньострокове та довгострокове планування, а також моніторинг та оцінку виконання бюджетних програм, що сприяє стратегічному та прозорому плануванню витрат.

Наукові дослідження свідчать про високий потенціал програмно-цільового методу як інноваційного інструменту в управлінні державними фінансами, здатного сприяти досягненню значних соціально-економічних ефектів. Проте, в Україні досі існують певні виклики, пов'язані з практичною реалізацією цього методу, які потребують подальшого аналізу та вдосконалення [21].

Країни, які застосували програмно-цільовий метод управління бюджетними ресурсами, часто робили це з метою кардинальних змін у сферах, які характеризувалися глибокими соціально-економічними

проблемами, етнічними та релігійними конфліктами, демографічними кризами, а також техногенними та кліматичними викликами. Використання цього методу в різних країнах, таких як Австрія, Німеччина, Франція, Фінляндія, США, Японія, Південна Корея, демонструє його універсальність та адаптаційну гнучкість до локальних умов і вимог.

Зокрема, у Великій Британії застосування програмно-цільового методу сприяло підвищенню бюджетної дисципліни та ефективності видатків через їх довгострокове планування. Це дозволило уряду більш раціонально розподіляти ресурси за пріоритетними напрямками, що є особливо важливим у ситуації обмеженості фінансів.

У Україні цей метод застосовується з 2002 року та базується на системному аналізі корисності та доцільності видатків бюджету для вирішення різноманітних проблем. Програмно-цільовий метод дозволяє чітко визначити мету кожного видатку та очікуваний результат, сприяючи тим самим досягненню конкретних, вимірюваних змін у соціально-економічному розвитку країни.

Такий підхід не тільки забезпечує ефективність використання державних коштів, але й встановлює прямий зв'язок між фінансуванням та конкретними соціальними, економічними чи екологічними результатами (рис. 1.3). Це сприяє більшій відповідальності та прозорості в управлінні публічними ресурсами, що є критично важливим для будь-якої країни, особливо для тих, що перебувають у складних умовах або переживають періоди значних трансформацій.

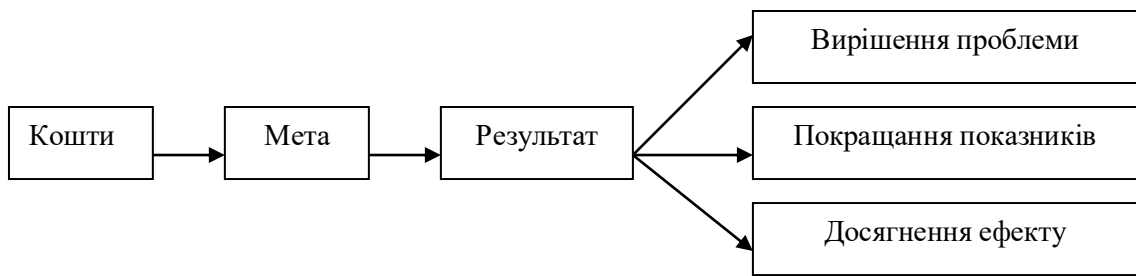

Рисунок 1.3 - Принцип виділення коштів за програмно-цільовим методом

Джерело: [28]

Основні переваги програмно-цільового методу керування бюджетними коштами полягають у його здатності зосередити зусилля на конкретних цілях та проблемах, на відміну від постатейного підходу, де акцент робиться на розподілі коштів між різними одиницями або напрямками без чіткого визначення кінцевих результатів. У програмно-цільовому методі кожен виділений ресурс має чітку мету, яка визначає напрямки використання коштів, що сприяє підвищенню соціально-економічної ефективності витрат.

Цей метод включає формалізацію взаємозв'язків між бюджетними витратами та економічними результатами, що дозволяє проводити ретельний моніторинг та оцінку результативності бюджетних програм за допомогою спеціально розроблених індикаторів. Ці індикатори можуть бути сгруповані за критеріями, такими як умови реалізації програми, структура витрат та досягнутий ефект, що допомагає аналізувати ефективність бюджетних інвестицій у різні сфери.

Оцінка показників, зазначених у паспортах бюджетних програм, дозволяє не тільки перевірити ступінь досягнення цілей, але й оцінити якість робіт, товарів та послуг, що надаються за допомогою бюджетних коштів. Такий підхід забезпечує прозорість використання фінансів та високу відповідальність перед громадянами.

Враховуючи зазначені аспекти, програмно-цільовий метод вважається ефективним інструментом для вирішення широкого спектру соціально-економічних викликів. Він сприяє кращій організації бюджетних ресурсів, забезпеченню конкретних і вимірних соціальних, економічних та екологічних результатів, що є ключовим для країн з обмеженими фінансовими можливостями [37].

Ефективність програмно-цільового методу управління бюджетом значно залежить від якості бюджетного планування. Основа цього методу полягає у тому, що всі важливі рішення та вирішення можливих проблем повинні відбуватися на стадії планування, а не в процесі виконання бюджету. Необґрунтовані та неузгоджені бюджетні плани можуть призводити до нераціонального використання ресурсів, не вирішуючи при цьому основних соціально-економічних проблем та не сприяючи стабілізації фінансової системи чи економічному зростанню.

В Україні практика застосування програмно-цільового методу іноді зазнає критики через невідповідність ідеології цього підходу, що може бути пов'язано з недостатнім рівнем знань та кваліфікації відповідальних осіб, а також через певну зацікавленість у кінцевому результаті, яка не завжди спрямована на досягнення цілей бюджетної програми. Відповідно до Бюджетного кодексу України, ключовим є досягнення визначеної мети, завдань та результатів, які чітко мають бути прописані в бюджетній програмі [32].

Моніторинг та оцінка результатів є критично важливими для переходу до цього методу. Головні розпорядники бюджетних коштів повинні чітко визначати відповідальних за виконання бюджетних програм та встановлювати конкретні показники результативності. Кожна бюджетна програма має бути орієнтована на досягнення конкретного результату, такого як покращення екологічної ситуації або соціально-економічного стану, з чітко визначеними напрямками діяльності, метою, завданнями, які фіксуються у паспорті бюджетної програми. Такий підхід забезпечує високий

рівень прозорості та відповідальності у використанні бюджетних ресурсів, дозволяє досягти бажаних результатів і сприяє загальній ефективності державного управління.

Відсутність чітко визначених результативних показників у паспортах бюджетних програм може суттєво ускладнити процес оцінки їхньої ефективності та впливати на реалізацію поставлених завдань. Це створює ризики невиконання програм та неефективного використання бюджетних коштів, що негативно позначається на загальному фінансовому стані країни.

Загалом, кожна бюджетна програма має бути спрямована на досягнення конкретного результату, що дозволяє оцінити ефективність використання державних ресурсів та відповідальність осіб, які розпоряджаються цими коштами. Цей підхід сприяє збільшенню прозорості та підзвітності управління бюджетними коштами [21].

Оцінка ефективності видатків бюджету є ключовою діяльністю державних та муніципальних органів, яка включає порівняння витрат і результатів, отриманих від використання бюджетних коштів. Ефективне використання бюджетних коштів відіграє критичну роль у здійсненні державних функцій, сприяючи стабілізації макроекономічних показників, зростанню економіки, та реалізації економічної політики держави [29].

Регулярний аналіз та моніторинг бюджетних видатків не лише допомагає відстежувати ефективність бюджетного процесу, але й забезпечує виконання стратегічних соціально-економічних цілей країни. Такий підхід дозволяє своєчасно виявляти та коригувати недоліки в управлінні бюджетними ресурсами, вирішувати існуючі соціально-економічні проблеми та адаптувати бюджетні програми до змінних умов.

Значущість чітко визначених кількісних і якісних показників у паспортах бюджетних програм не може бути переоцінена. Ці показники виступають як фундаментальний інструмент для оцінки ефективності використання бюджетних коштів та досягнення зазначених у програмах цілей. Відсутність чітких завдань та показників робить неможливим

адекватне оцінювання виконання програм, що призводить до нераціонального використання фінансових ресурсів і може негативно впливати на соціально-економічний розвиток.

Програмно-цільовий метод орієнтує на систематичний аналіз проблем, їх структурування, визначення кількісних і якісних параметрів оцінних показників, а також на створення взаємозв'язків між обсягом бюджетних витрат і досягнутими результатами. Це дозволяє не тільки підвищувати прозорість і відповідальність у використанні державних коштів, але й забезпечувати більш ефективне їх спрямування на пріоритетні напрямки.

Оцінка результативності бюджетних програм через програмно-цільовий метод дає змогу уряду та місцевому самоврядуванню оперативно аналізувати виконання бюджетних програм, ідентифікувати проблемні сфери та визначати перспективні напрямки для соціально-економічного розвитку. Це забезпечує виконання важливих стратегічних завдань і сприяє стійкості економіки до різних факторів ризику.

В Україні, з її комплексними викликами та проблемами, повноцінне впровадження програмно-цільового методу може стати ключовим інструментом для підвищення ефективності використання обмежених фінансових ресурсів, запобігання їх розпорошенню, а також для стримування негативних тенденцій у економіці та соціальній сфері. Це, в свою чергу, допоможе вирішувати нагальні проблеми, сприяти стабілізації і прогресу в різних областях суспільного життя [25. с. 253].

З початком російського вторгнення українські нормативні рамки пройшли суттєві зміни, спричинені активацією положень Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [29]. Це також внесло корективи в методи управління державними фінансами. Згідно з Бюджетним кодексом України, уряд має можливість без залучення парламенту перерозподіляти бюджетні кошти залежно від актуальних потреб держави в умовах воєнного стану. Це забезпечує адаптивність фінансової системи до екстрених потреб країни.

В урядовій постанові від 11 березня 2022 року № 252 «Деякі питання формування та виконання місцевих бюджетів у період воєнного стану» [35] визначені специфічні аспекти управління місцевими фінансами. В цей час місцеві бюджети формуються та виконуються відповідно до особливих потреб воєнного часу, проте з дотриманням бюджетного законодавства. Місцеві органи самоврядування та їх виконавчі структури продовжують управління бюджетними повноваженнями, забезпечують функціонування комунальних підприємств і бюджетних установ.

Також ця постанова вносить зміни в структуру управління місцевими фінансами, де виконавчі комітети місцевих рад, місцеві державні адміністрації та військово-цивільні адміністрації наділені повноваженнями щодо управління фінансами відповідно до потреб і особливостей воєнного стану.

Підсумовуючи, у період воєнного стану, заходи щодо бюджетного планування та управління фінансами набувають особливої важливості, дозволяючи забезпечити стабільність функціонування державних і місцевих установ, а також ефективно реагування на нагальні потреби.

В умовах воєнного стану виконання місцевих бюджетів мало низку особливостей, які визначалися зміненими нормативними вимогами. Зокрема, стаття 55 Бюджетного кодексу України, що стосується захищених видатків, не застосовувалася. Також не відбувалося перерахування реверсної дотації від місцевих бюджетів до державного бюджету на територіях, де діяв воєнний стан, і не перераховувалися міжбюджетні трансферти з державного бюджету місцевим бюджетам населених пунктів, які опинилися на тимчасово неконтрольованих територіях.

Уряд України постановою від 09.06.2021 № 590 визначив пріоритетність видатків та особливості їх проведення під час воєнного стану, включно з Тимчасовим порядком використання коштів з резервного фонду бюджету. Згідно з цією постановою, виділення коштів з резервного фонду

бюджету проводилось за рішенням місцевих державних адміністрацій чи військових адміністрацій.

Місцеві органи самоврядування та їх виконавчі органи продовжували здійснювати бюджетні повноваження. У разі створення військових адміністрацій ці повноваження передавались відповідним військовим адміністраціям. Ці адміністрації мали право самостійно затверджувати місцеві бюджети, розроблені місцевими фінансовими органами, вносити зміни до рішень про місцевий бюджет, перерозподіляти видатки в рамках бюджетних призначень без залучення відповідних комісій, а також приймати рішення про передачу коштів між місцевими бюджетами.

Ці заходи були спрямовані на забезпечення гнучкості та оперативності у фінансовому управлінні в умовах кризи, а також на зосередження ресурсів на нагальних потребах у період воєнного стану.

РОЗДІЛ 2

СТРУКТУРНО-ДИНАМІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ М. НОВОВОЛИНСЬК)

2.1. Проблемні аспекти формування доходісної частини міського бюджету в Україні

Нововолинськ — це місто, яке знаходиться у Володимирському районі Волинської області, розташоване на південному заході цієї області. Область займає північно-західну частину України. Місто займає площу близько 17 квадратних кілометрів і розміщене за 15 кілометрів від польського кордону та приблизно 92 кілометри від білоруського кордону [24].

Управління містом здійснюється через систему місцевого самоврядування, де основну роль відіграє Нововолинська міська рада. Цей представницький орган управляє всіма аспектами місцевого життя, в межах міста та на прилеглих територіях, які належать громаді. Виконавчий комітет міської ради, очолюваний міським головою, відповідає за виконання рішень, прийнятих радою.

Адреса виконавчого комітету та міської ради:

Поштовий індекс 45400, місто Нововолинськ, проспект Дружби, будинок №27

Станом на 1 січня 2024 року, населення Нововолинська становило 57,9 тисячі осіб, з яких 54,5 тисячі проживають у міських умовах, а 3,4 тисячі — у сільській місцевості.

Економіка міста базується на 32 промислових підприємствах, які спеціалізуються на приладобудуванні, деревообробці, харчовій переробці, виробництві меблів та будівництві (рис. 2.1).

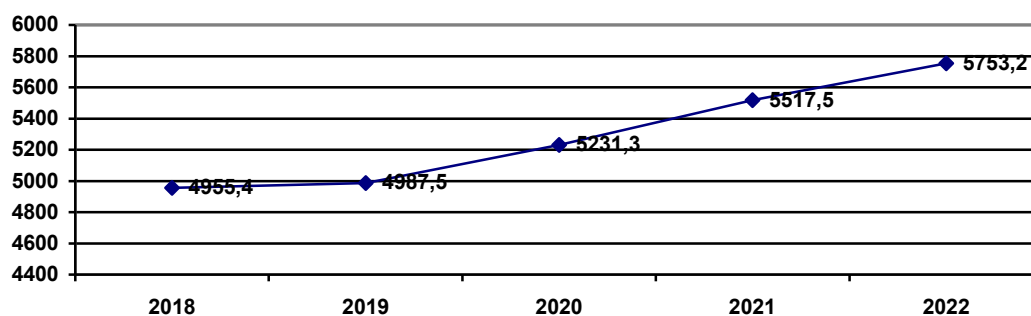

Рисунок 2.1. Обсяг реалізованої промислової продукції у діючих цінах
- всього, млн. грн

Джерело: [24]

Вагомий внесок у промисловість роблять товариства з обмеженою відповідальністю «Кроноспан УА», «БРВ-Україна», «Птахокомплекс «Губин», публічне акціонерне товариство «Нововолинський ливарний завод».

Фінансові та кредитні установи:

1. Нововолинське відділення АТ «Райффайзен Банк».
2. Нововолинське відділення ПАТ КБ «ПРИВАТБАНК».
3. ТББВ №10002/0117 філії - Волинського обласного управління АТ «Ощадбанк».
4. Відділення у м.Нововолинськ АТ «КРЕДОБАНК».
5. Відділення в м. Нововолинськ АТ «КРЕДІ АГРІКОЛЬ БАНК».
6. Універсальне відділення №525 АТ «УКРСИББАНК».
7. Відділення А205 АТ «А-БАНК».

Транспортна мережа загального користування:

Експлуатаційна довжина:

- автомобільних доріг державного і місцевого значення - 92,1 км, у т.ч.
із твердим покриттям - 65,0 км.

Питома вага автомобільних доріг із твердим покриттям - 70,6%.

Зв'язок загального користування:

Оператори мобільного зв'язку (Київстар, Vodafone, Lifecell)

Торгівля і сфера послуг (рис. 2.2, 2.3).

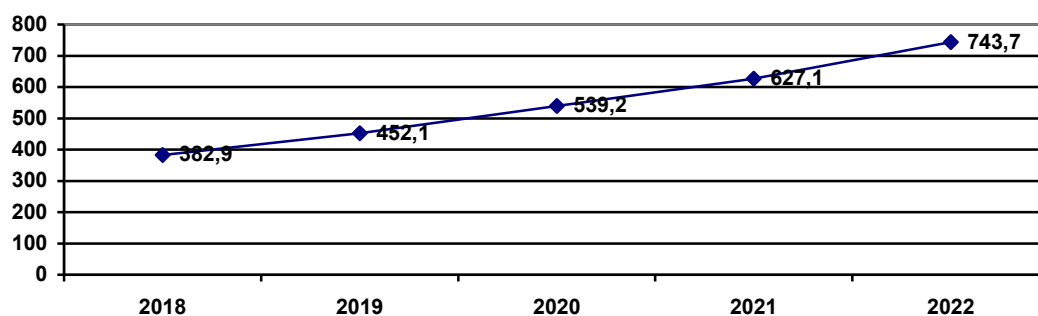

Рисунок 2.2 - Обсяг роздрібного товарообороту підприємств, млн грн
Джерело: [24]

Мережа підприємств:

- магазини - 419 одиниць;
- ресторани, кафе, їдальні, бари, тощо - 39 одиниць;

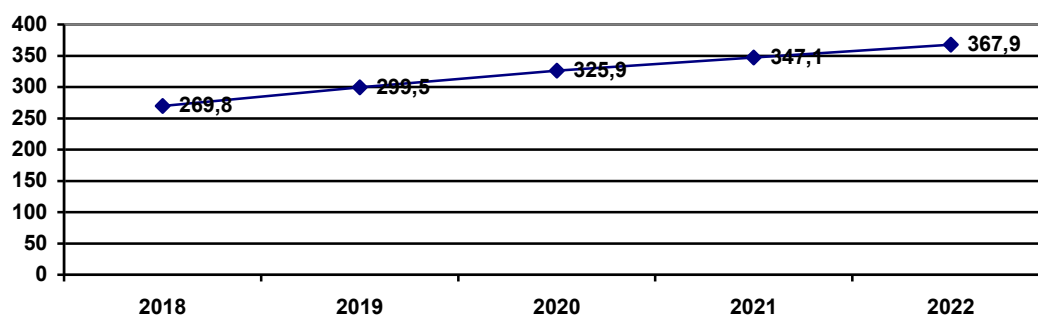

Рисунок 2.3 - Обсяги реалізованих послуг, млн грн
Джерело: [24]

Підприємства побутового обслуговування - 183 одиниць.

Науково-технічний потенціал:

Навчальні заклади:

- Нововолинський навчально-науковий інститут економіки та менеджменту Тернопільського національного економічного університету (IV- рівня акредитації);

- ДВНЗ "Нововолинський електромеханічний коледж" (I - рівня акредитації);

- кількість денних загальноосвітніх навчальних закладів - 12;

- кількість навчально-виховних закладів (інтернатів) - 1;

- кількість постійних дошкільних закладів - 12;

- кількість дитячих позашкільних установ (будинки творчості дітей та юнацтва, школярів, клуби юних техніків) - 5.

Охорона здоров'я:

Медичні установи - 11;

у тому числі:

- лікарняні установи - 1;

- лікарські амбулаторно - поліклінічні установи - 10.

Культура:

- будинки культури, клуби - 6;

- пам'ятники історії і культури - 9;

- музеї - 1;

- бібліотеки - 7.

Нововолинськ є помітним учасником зовнішньоекономічної діяльності України, чому сприяє близькість до кордона з ЄС.

Країни ЄС – основні ринки збуту товарів. Експорт до країн Євросоюзу становив 64,1% загального обсягу (рис. 2.4).

Найбільше товарів експортовано до Німеччини та Польщі.

Найбільшими є поставки деревини та виробів з неї, загальна вартість 35,0% загального обсягу. Частка електричних машин становить 22,6%.

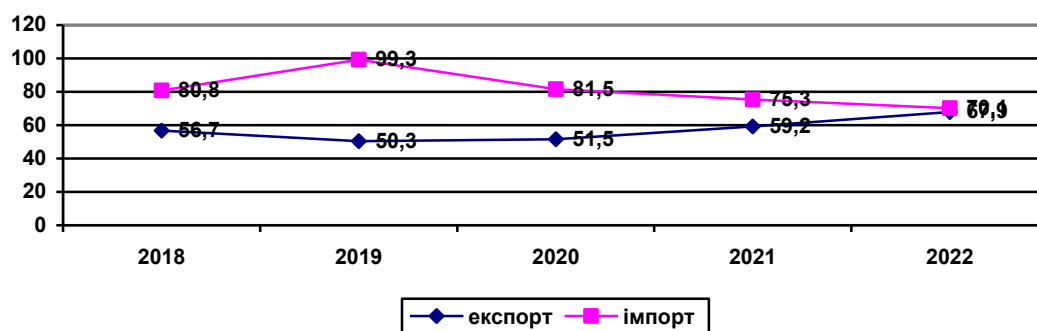

Рисунок 2.4 - Обсяг експорту та імпорту товарів, млн. дол. США

Джерело: [24]

Найбільше товарів імпортовано з Швейцарії, з Німеччини, з Польщі.

Питома вага обсягів міста в загальнообласних показниках експорту становить 8,3%, а в імпорті – 12,1 %.

Підприємствами міста реалізується ряд заходів з оновлення матеріально-технічної бази (рис. 2.5).

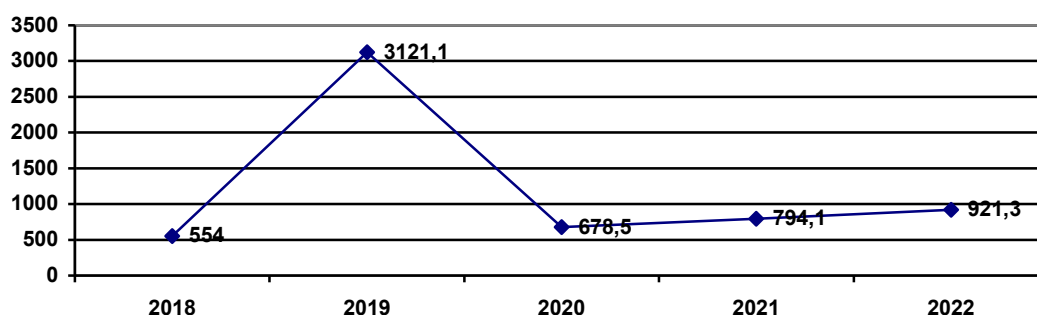

Рисунок 2.5 - Обсяг капітальних інвестицій у фактичних цінах, млн грн

Джерело: [24]

Загальний обсяг прямих іноземних інвестицій, внесених в економіку міста за весь період інвестування, на 1 липня становив 156,4 млн. дол. США, або 51,9% загальнообласного обсягу (рис. 2.6).

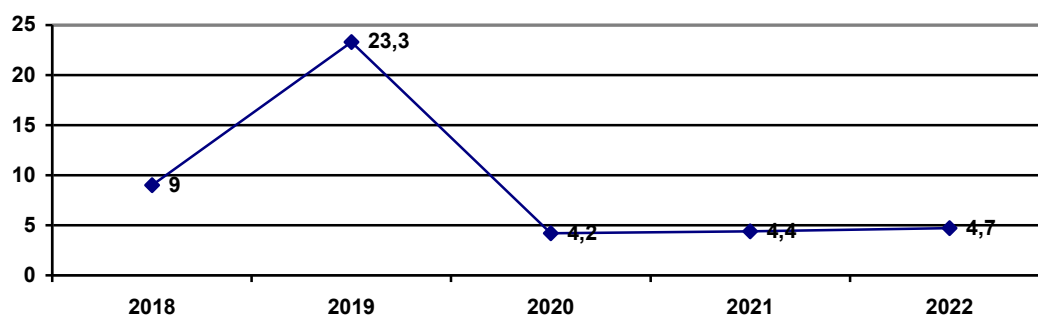

Рисунок 2.6. - Надходження прямих іноземних інвестицій до початка року, млн. дол. США

Джерело: [24]

Обсяг іноземних інвестицій на одного мешканця міста становив 23631,0 дол. США, за даним показником місто посідає перше місце в області, та в 9,5 рази вище загальнообласного показника.

Будівельні підприємства міста є значними виробниками будівельно-ї продукції. Щороку приймаються в експлуатацію нові об'єкти житла, що визначає привабливість міста для нових мешканців (рис. 2.7).

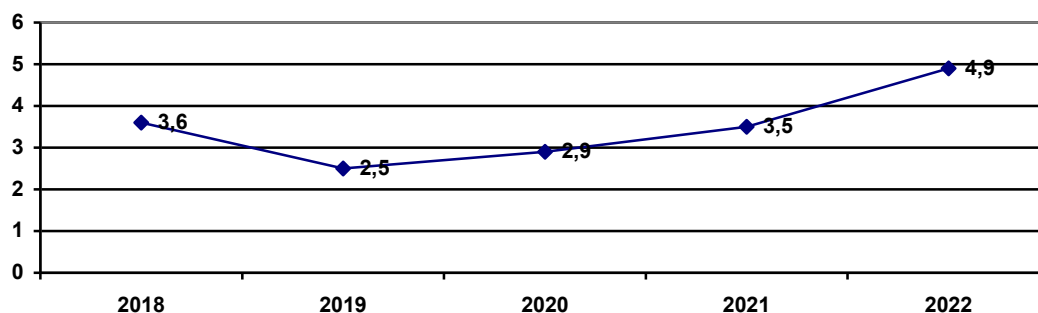

Рисунок 2.7 - Загальна площа житла, тис.кв.м.

Джерело: [24]

В умовах підвищеного контролю з боку місцевих органів влади, забезпечення своєчасності виплат заробітної плати та ліквідації боргів за нею виступає ключовим завданням. Міська комісія, яка регулярно зустрічається для обговорення цих питань, вимагає від керівників організацій, що

затримують виплати, звітувати про причини затримок та вживати заходів для їх усунення (рис. 2.8).

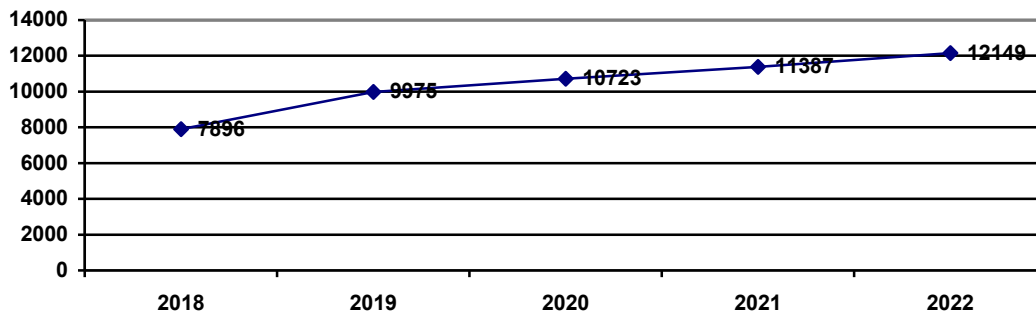

Рисунок 2.8 - Середньомісячна заробітна плата одного штатного працівника, грн

Джерело: [24]

Станом на 01.12.2023 заборгованість з виплати заробітної плати в економічно-активних підприємствах становила 10140,4 тис.грн.

Шахтами міста за 2020 рік видобуто 34,1 тис.т вугілля, що на 35,6 тис.т менше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. Планове завдання вугільні підприємства ДП «Волиньвугілля» виконали на 24,4 %. За 2021 рік видобуто 14,4 тис.т вугілля, що на 19,7 тис.т менше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. Планове завдання вугільні підприємства ДП «Волиньвугілля» виконали на 13,4 %. За 2022 рік видобуто 12,8 тис.т вугілля, що на 1,7 тис.т менше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. Планове завдання вугільні підприємства ДП «Волиньвугілля» виконали на 35,4 %. За 2023 рік видобуто 18,9 тис.т вугілля, що на 6,1 тис.т більше в порівнянні з відповідним періодом минулого року. Планове завдання вугільні підприємства ДП «Волиньвугілля» виконали на 52,4 %.

Досить потужний економічний потенціал м. Нововолинськ є основою для формування міського бюджету. Динаміка доходів бюджету Нововолинська наведена на рис. 2.9.

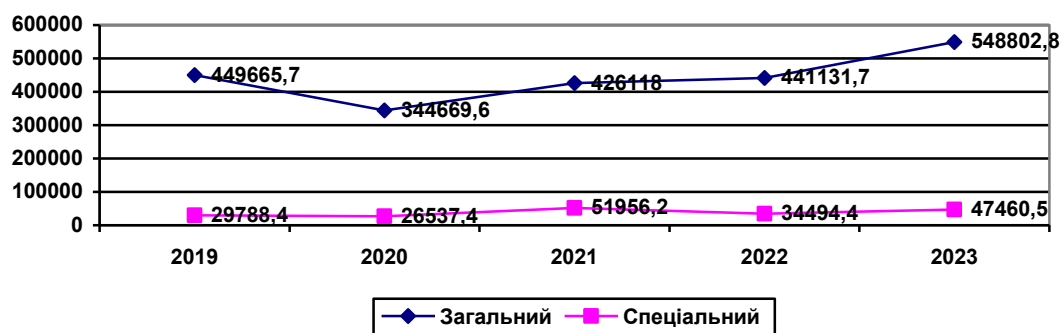

Рисунок 2.9 - Доходи бюджету Нововолинська у 2019-2023 р.р., тис. грн.

Джерело: [24]

Обсяг бюджету міста за 2020 рік склав (Д-1) 371207,0 тис. грн (по загальному фонду – 344669,6 тис. грн, по спеціальному фонду – 26537,4 тис. грн), що на 105060,0 тис. грн менше ніж у 2019 році (фінансування соціальних виплат та з квітня – медицини проводиться з державного бюджету).

Виконання бюджету міста забезпечено на 103,9 % до затверджених річних бюджетних призначень з врахуванням змін, надходження власних (Д-2) доходів склали 202557,0 тис. грн, додатково отримано – 7584,8 тис. грн. Порівняно з минулим роком власні доходи загального фонду по бюджету міста зросли на 10960,8 тис. грн або на 5,7 відсотки.

Щодо моніторингу виконання місцевих бюджетів, то серед міст до річних призначень -1, по динаміці надходжень –3.

Значну частину власних надходжень місцевого бюджету формує податок на доходи фізичних осіб, який за звітний період склав 59,7% або 120822,3 тис. грн, збільшившись на 7306,3 тис. грн у порівнянні з минулим роком. (Д-3)

Проте, податковий борг на 1 січня 2021 року в місті залишався високим і становив 16447,6 тис. грн. Найбільша частка боргу припадала на плату за землю (10719,9 тис. грн), а також значні суми мали податок на доходи

фізичних осіб (3605,9 тис. грн) та податок на нерухомість (1237,6 тис. грн).
(Д-4)

За даний період місто також отримало базову дотацію з державного бюджету в повному обсязі, яка склала 30026,8 тис. грн, та значні субвенції з державного та обласного бюджетів, загальний обсяг яких досяг 112085,8 тис. грн. Ці кошти були спрямовані на підтримку загального фонду міського бюджету.

Забезпечено збереження на кінець бюджетного періоду оборотного залишку бюджетних коштів в обсязі 2007,0 тис. грн.

Динаміка надходжень до загального фонду бюджету міста за 2018 - 2020 роки відображена (Д-5) в розрізі загального обсягу доходів, власних надходжень, дотацій та субвенцій.

Спеціальний фонд бюджету міста (Д-6) отримав 26537,4 тис. грн, із яких власні надходження бюджетних установ склали 12372,9 тис. грн, а це 46,6% від загального обсягу фонду. Фонд розвитку міста залучив кошти від приватизації майна, продажу землі та коштів пайової участі на суму 7516,0 тис. грн, що перевищило затверджене річне бюджетне призначення (5229,1 тис. грн) на 143,7%.

Забезпечення доходів загального фонду бюджету міста склало 96,5% від затверджених річних бюджетних призначень, що дозволило фінансувати видатки бюджету на загальну суму 311051,6 тис. грн. Із цієї суми 58,8% профінансовано з власних надходжень, а 41,2% — за рахунок дотацій та субвенцій з державного бюджету.

Загальний обсяг бюджету міської територіальної громади за 2021 рік склав (Д-1) 478074,2 тис. грн, що на 106867,2 тис. грн більше порівняно з 2020 роком. Виконання бюджету громади забезпечено на 104,4% до затверджених річних бюджетних призначень, при цьому власні (Д-2) доходи склали 243816,3 тис. грн з додатковим надходженням 10264,1 тис. грн. Порівняно з минулим роком, власні доходи загального фонду бюджету зросли на 41259,3 тис. грн або на 20,4 відсотки.

Під час моніторингу виконання бюджетів міст, спостерігається динаміка надходжень. Основний бюджетоутворюючий платіж, податок та збір на доходи фізичних осіб (Д-3), склав 60,5% власних надходжень або 147446,2 тис. грн, з ростом на 26623,9 тис. грн порівняно з минулим роком. Однак, вплив на рівень виконання доходів бюджету міської територіальної громади негативно відчувається через стан розрахунків з бюджетом платників податків. Станом на 1 грудня 2021 року, загальний податковий борг склав 20287,8 тис. грн, розподілений між основними податками.

Базова дотація з державного бюджету була отримана повністю і становила 41205,5 тис. грн. Від державного та обласного бюджетів на загальний фонд міста надійшло 141096,2 тис. грн у вигляді субвенцій.

На кінець бюджетного періоду збережено оборотний залишок бюджетних коштів, який становив 3000,0 тис. грн.

У спеціальний фонд бюджету міської територіальної громади (Д-6) надійшло 51956,2 тис. грн, з чого 23566,0 тис. грн склали власні надходження бюджетних установ, що становить 45,4% від загального обсягу спеціального фонду бюджету.

Для бюджету розвитку міста у звітному періоді отримано кошти у сумі 10085,3 тис. грн, які надійшли від приватизації майна, продажу землі та коштів пайової участі. Це значно перевищує затверджене річне бюджетне призначення у 4305,0 тис. грн, демонструючи виконання на рівні 143,7%.

Обсяг доходів загального фонду бюджету міської територіальної громади забезпечив фінансування видатків на 98,1% від затверджених призначень. Витрати, заплановані у бюджеті, були профінансовані у сумі 381451,2 тис. грн, з яких 57,2% покрито за рахунок власних надходжень, а решта 42,8% – за рахунок дотацій та субвенцій з державного бюджету.

Бюджет міської територіальної громади за 2021 рік склав 478074,2 тис. грн, що на 106867,2 тис. грн більше, ніж у попередньому році. Виконання цього бюджету склало 104,4% від затверджених призначень, зі збільшенням

власних доходів на 41259,3 тис. грн або на 20,4% порівняно з попереднім роком.

Моніторинг виконання бюджетів показує значну динаміку у надходженнях. Основний бюджетоутворюючий платіж – податок і збір на доходи фізичних осіб (Д-3) склав 60,5% від обсягу власних надходжень, або 147446,2 тис. грн, з приростом на 26623,9 тис. грн порівняно з минулим роком (Д-4).

Стан розрахунків з бюджетом платників податків негативно вплинув на рівень виконання доходів бюджету міської територіальної громади. Податковий борг на початок грудня 2021 року склав 20287,8 тис. грн, з яких значну частину становить борг по платі за землю – 13398,8 тис. грн, та по податку на доходи фізичних осіб – 3925,4 тис. грн. Інші значимі борги включають податок на нерухоме майно, акцизний податок та єдиний податок.

При цьому, бюджет міста отримав повний обсяг базової дотації з державного бюджету, яка склала 41205,5 тис. грн, та значні субвенції з державного та обласного бюджетів у сумі 141096,2 тис. грн.

На кінець бюджетного періоду вдалося зберегти оборотний залишок бюджетних коштів у розмірі 3000,0 тис. грн. Це забезпечило певний фінансовий резерв.

У спеціальний фонд бюджету міської територіальної громади надійшло 51956,2 тис. грн, з яких 23566,0 тис. грн становили власні надходження бюджетних установ, що складає 45,4% від загального обсягу спеціального фонду.

Для бюджета розвитку надійшло 10085,3 тис. грн від приватизації майна та інших джерел, що значно перевищує затверджене річне бюджетне призначення у 4305,0 тис. грн.

Загальний фонд бюджету міської територіальної громади забезпечив фінансування бюджетних видатків на рівні 98,1% від затверджених річних бюджетних призначень, з виконанням фінансування заходів на суму 381451,2

тис. грн, з яких 57,2% профінансовано за рахунок власних надходжень, а решта – за рахунок дотацій та субвенцій.

У 2022 році обсяг бюджету міської територіальної громади сформувався у розмірі 475626,1 тис. грн, що на 2448,1 тис. грн менше порівняно з попереднім роком. За затвердженими бюджетними призначеннями, виконання бюджету становило 104,8%, із загальним надходженням власних доходів у сумі 289400,4 тис. грн, що включає додаткові надходження 13238,4 тис. грн. Власні доходи загального фонду бюджету показали зростання на 45584,1 тис. грн, або 18,7%.

Основний бюджетоутворюючий платіж — податок та збір на доходи фізичних осіб — склав 66,0% від загального обсягу власних надходжень міського бюджету, сумувавши 190955,4 тис. грн. Порівняно з минулим роком, це збільшення на 43509,2 тис. грн або 29,5%.

Податковий борг міської територіальної громади на 1 січня 2023 року досяг 24873,3 тис. грн, серед яких борг по платі за землю складає 15313,4 тис. грн. Інші значні заборгованості включають податок на доходи фізичних осіб, податок на нерухоме майно, акцизний податок та єдиний податок.

На кінець бюджетного періоду було забезпечено збереження оборотного залишку коштів на рівні 3000,0 тис. грн. Також міська територіальна громада отримала повний обсяг базової дотації з державного бюджету у розмірі 4570,9 тис. грн, та значні субвенції та інші дотації з державного та обласного бюджетів у сумі 107160,4 тис. грн.

До спеціального фонду бюджету міської територіальної громади (Д-6) у 2023 році надійшло 34494,4 тис. грн. З цієї суми власні надходження бюджетних установ склали 24556,0 тис. грн, що становить 71,2% від загального обсягу спеціального фонду бюджету.

В бюджет розвитку громади за 2023 рік від приватизації майна та продажу землі надійшло 6313,5 тис. грн. Це складає 90,2% від затвердженого річного бюджетного призначення, яке становило 7000,0 тис. грн, залишивши недоотриману суму в 686,5 тис. грн.

Рівень виконання доходів загального фонду бюджету громади забезпечив фінансування бюджетних видатків на 97,9% до затверджених річних бюджетних призначень. Загальний фонд міського бюджету спрямував на фінансування заходів 418484,7 тис. грн, з яких 65,6% витрат було профінансовано за рахунок власних надходжень, тоді як 34,4% становили дотації та субвенції з державного бюджету.

Обсяг бюджету міської територіальної громади за 2023 рік склав (Д-1) 596263,3 тис. грн, що на 120637,2 тис. грн більше, ніж у попередньому році. Виконання бюджету з урахуванням воєнного стану та особливостей бюджетного процесу становило 102,4% від затверджених річних бюджетних призначень. Власні доходи загального фонду бюджету зросли на 92842,4 тис. грн або на 32,1 відсотки, з надходженням власних (Д-2) доходів, що склали 382242,8 тис. грн, і додатково отримано 8984,4 тис. грн.

Значне збільшення власних доходів бюджету міської територіальної громади було досягнуто завдяки приросту надходжень від ключових джерел: податку на доходи фізичних осіб, плати за землю та єдиного податку. Основний бюджетоутворюючий платіж — податок та збір на доходи фізичних осіб (Д-3) — склав 66,0 відсотка власних надходжень, сумуючи 252300,2 тис. грн, що на 61344,8 тис. грн, або на 32,1 відсотка, більше у порівнянні з минулим роком. Однак, негативний вплив на виконання доходів бюджету спостерігався через нестабільний стан розрахунків з платниками податків. Податковий борг на 1 січня 2024 року сягнув 27001,9 тис. грн. Цей борг розподілявся наступним чином: плата за землю становила 16820,9 тис. грн, податок та збір на доходи фізичних осіб — 4407,4 тис. грн, податок на нерухоме майно — 4186,6 тис. грн, акцизний податок — 379,3 тис. грн, та єдиний податок — 1018,3 тис. грн.

Протягом 2023 року міська територіальна громада отримала міжбюджетні трансферти з державного та обласного бюджетів на загальну суму 177146,8 тис. грн. З цієї суми базова дотація склала 62269,3 тис. грн, а субвенції та додаткові дотації по загальному фонду — 104290,7 тис. грн. Інші

субвенції з місцевого бюджету по спеціальному фонду становили 10586,8 тис. грн.

На кінець бюджетного періоду вдалося зберегти оборотний залишок коштів на рівні 5000,0 тис. грн. До спеціального фонду бюджету (без урахування міжбюджетних трансфертів) (Д-6) надійшло 36873,3 тис. грн, з них 22309,9 тис. грн були власними надходженнями бюджетних установ, що складає 60,5 % від обсягу спеціального фонду бюджету.

В бюджет розвитку надійшло 14155,9 тис. грн від приватизації майна та продажу землі, при затвердженому річному бюджетному призначенні 12200,0 тис. грн, що становить 116,0 % від запланованого, додатково отримані 1955,9 тис. грн.

Рівень виконання доходів загального фонду бюджету міської територіальної громади забезпечив фінансування бюджетних видатків на 96,1 % до затверджених річних бюджетних призначень. На фінансування передбачених у бюджеті заходів спрямовано коштів загального фонду на суму 481980,0 тис. грн. З цієї суми 69,7 % витрат профінансовано за рахунок власних надходжень, а 30,3 % — за рахунок дотацій та субвенцій з державного бюджету.

2.2. Пріоритизація видатків міського бюджету в Україні

Пріоритети у видатковій частині міського бюджету традиційно зосереджені на фінансуванні освіти, охорони здоров'я, фізичного виховання, а також соціального захисту та забезпечення. В першу чергу, кошти бюджету були спрямовані на оплату праці, комунальні послуги, закупівлю продуктів харчування, медикаментів та виплату трансфертів населенню, а також на забезпечення господарської діяльності бюджетних установ.

Динаміка видатків бюджету Нововолинська наведена на рис. 2.10.

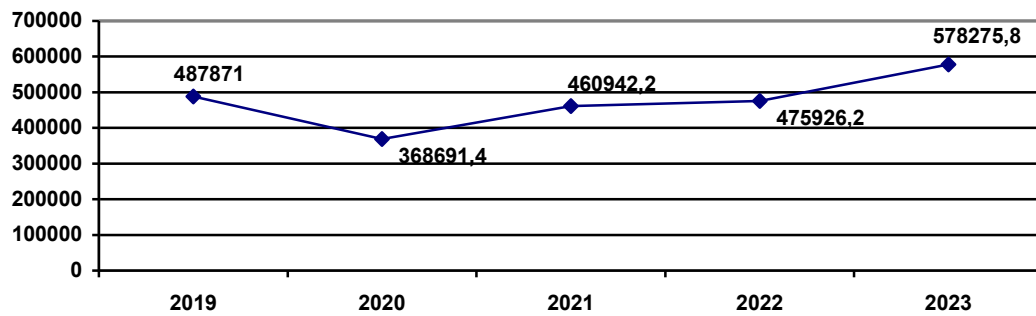

Рисунок 2.10. Видатки бюджету Нововолинська у 2019-2023 р.р., тис. грн.

Джерело: [24]

Зокрема, в загальних видатках бюджету за 2020 рік (Д-7), 72,6 % коштів (225845,3 тис. грн) було спрямовано на заробітну плату з нарахуваннями (Д-8); 6,7 % (20780,0 тис. грн) пішло на оплату комунальних послуг та енергоносіїв; 8,2 % (25488,8 тис. грн) було витрачено на товари та послуги, зокрема на медикаменти (5955,7 тис. грн) та харчування (3993,3 тис. грн); 11,8 % (36666,5 тис. грн) призначалося для поточних трансфертів, включно з благоустроєм та допомогою населенню; 0,7 % (2271,0 тис. грн) становили інші видатки.

Забезпечення своєчасної виплати заробітної плати працівникам бюджетної сфери було виконано відповідно до чинного законодавства, включаючи інші соціальні виплати.

В загальних витратах бюджетних установ найбільшу частку становила заробітна плата з нарахуваннями (83,4 %), витрати на енергоносії (7,7 %), та інші витрати (8,9 %).

У структурі загальних витрат державного бюджету (Д-10) основну частину витрат складають фінансування освітніх установ і закладів – 57,2%, на охорону здоров'я виділено 8,9%, на соціальний захист та забезпечення – 3,1%, на адміністративне управління – 13,0%, на житлово-комунальне господарство – 7,3%, на підтримку культури та мистецтва – 4,8%, на розвиток фізичної культури та спорту – 2,3%, на інші потреби – 3,4%.

У 2020 році (Д-11) було реалізовано заходи з капітальних видатків за кошти спеціального фонду бюджету розвитку на суму 38092,8 тис. грн, що на 2255,7 тис. грн менше порівняно з попереднім роком.

На розвиток місцевого комунального господарства із загального фонду (Д-12) направлено 21993,4 тис. грн, що на 4449,0 тис. грн більше, ніж у попередньому році; за ці кошти проведені роботи з благоустрою міських та селищних територій. Витрати на ремонт доріг (Д-13) склали 12212,3 тис. грн, що на 2768,7 тис. грн більше, ніж у попередній період.

Станом на 1 січня 2021 року відсутні заборгованості за кредитами по загальному та спеціальному фондах міського бюджету.

У 2021 році (Д-7) з загальних видатків бюджету 73,3% коштів було використано на виплату заробітної плати з нарахуваннями (Д-8), що становить 279489,1 тис. грн; 8,2% витрачено на комунальні послуги та енергетичні ресурси, або 31289,7 тис. грн; 6,4 % пішло на товари і послуги, включно з харчуванням на суму 7206,7 тис. грн, загальні витрати на ці потреби склали 24450,5 тис. грн; 11,7% було спрямовано на поточні трансфери, що склало 44530,9 тис. грн (включаючи благоустрій та трансфери населенню та установам); 0,4 % відведено на інші витрати, що дорівнює 1691,0 тис. грн.

Також було передано кошти з загального фонду до бюджету розвитку спеціального фонду на капітальні витрати у розмірі 16954,5 тис. грн.

Забезпечено своєчасну виплату заробітної плати працівникам бюджетної сфери та здійснено інші соціальні виплати згідно з чинним законодавством.

По деяким статтям бюджету спостерігалось збільшення витрат із загального фонду у порівнянні з попереднім роком. Зокрема, витрати на заробітну плату та нарахування зросли на 23,8%, що становить 53643,8 тис. грн; витрати на енергоносії збільшилися на 50,6%, або на 10509,7 тис. грн.

Для фінансування галузей соціально-культурної сфери та соціального захисту населення (Д-9) було виділено 294659,6 тис. грн, що складає 98,6%

від затверджених річних бюджетних асигнувань, і це на 57309,7 тис. грн більше, ніж минулого року.

У структурі загальних витрат бюджетних установ основною статтею виступає заробітна плата з нарахуваннями, яка становить 83,4% загальних витрат, витрати на енергоносії – 9,3%, а інші витрати – 7,3%.

В загальних видатках бюджету (Д-10) витрати на фінансування освітніх установ та закладів склали 63,7%, на охорону здоров'я – 2,7%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 3,5%, на управління – 12,8%, на житлово-комунальне господарство – 7,7%, на культуру та мистецтво – 5,2%, на фізичну культуру та спорт – 2,2%, на інші потреби – 2,2%.

У 2021 році (Д-11) було здійснено роботи з капітальних видатків за рахунок коштів спеціального фонду бюджету розвитку на суму 46100,4 тис. грн, що на 1468,2 тис. грн більше порівняно з минулим роком.

На розвиток комунального господарства із загального фонду (Д-12) було спрямовано 27035,7 тис. грн, що на 5042,3 тис. грн більше, ніж минулого року; за ці кошти виконано роботи з благоустрою громади. Витрати на ремонт доріг (Д-13) склали 15054,0 тис. грн, що на 2841,7 тис. грн більше, ніж у попередньому році.

Станом на 1 січня 2022 року в міському бюджеті відсутня кредиторська заборгованість як по загальному, так і по спеціальному фондах.

У 2022 році в структурі загальних видатків бюджету (Д-7) 67,0% коштів було спрямовано на заробітну плату з нарахуваннями (Д-8), що становить 280287,3 тис. грн; 10,7% було витрачено на комунальні послуги та енергоносії, або 44716,5 тис. грн; 8,1% коштів пішло на придбання товарів та послуг, що дорівнює 33752,8 тис. грн; 14,0% було спрямовано на поточні трансферти, що складає 58661,1 тис. грн (на благоустрій та трансферти для установ та населення); 0,2% або 1067,0 тис. грн було витрачено на інші потреби.

З загального фонду було передано 17583,0 тис. грн до бюджету розвитку спеціального фонду на капітальні витрати.

Також забезпечено своєчасну виплату заробітної плати працівникам бюджетної сфери та виконано інші соціальні виплати згідно з чинним законодавством.

Відбулося зростання окремих показників витрат загального фонду порівняно з попереднім роком. Зокрема, витрати на заробітну плату з нарахуваннями зросли на 0,3 відсотки або на 798,2 тис. грн; витрати на енергоносії – на 42,9 відсотки або на 13426,8 тис. грн.

На фінансування галузей соціально-культурної сфери та соціального захисту (Д-9) спрямовано 318189,7 тис. грн, що становить 98,2% від затверджених річних бюджетних призначень, та на 23530,1 тис. грн більше, ніж минулого року.

В загальних витратах бюджетних установ заробітна плата з нарахуваннями складає 79,7%, витрати на енергоносії – 12,7%, а інші витрати – 7,6%.

У загальних видатках бюджету (Д-10) на фінансування освітніх закладів виділено 60,6%, на охорону здоров'я – 3,4%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 4,7%, на управління – 11,4%, на житлово-комунальне господарство – 8,6%, на культуру і мистецтва – 5,1%, на фізичну культуру і спорт – 2,3%, а на інші потреби – 3,9%.

У 2022 році (Д-11) проведено робіт по капітальних видатках за рахунок коштів бюджету розвитку спеціального фонду в сумі 35536,7 тис. грн, що на 1066,5 тис. грн менше, ніж за минулий рік.

На розвиток комунального господарства із загального фонду (Д-12) спрямовано 32983,3 тис. грн, що на 5947,6 тис. грн більше, ніж за минулий рік; за рахунок цих коштів виконані роботи по благоустрою громади. Виконано робіт по ремонту доріг за рахунок коштів громади (Д-13) на - 7344,0 тис. грн, що на 1787,2 тис. грн більше, ніж за минулий рік (однак, в 2021 році - субвенція на капітальний ремонт доріг - 9497,2 тис. грн).

Станом на 1 січня 2023 року в зв'язку з особливостями бюджетного процесу в умовах воєнного стану кредиторська заборгованість по загальному

фонду бюджету становить 1140,5 тис. грн (прострочена – 137,8 тис. грн) та по спеціальному фонду – 4930,1 тис. грн (прострочена – 4064,3 тис. грн), в зв'язку з поверненням казначейством не проплачених послуг в кінці року.

Підсумки виконання бюджету міської територіальної громади постійно заслуховуються на засіданнях виконкому та виробничих нарадах щодо забезпечення щомісячного та якісного виконання обсягу надходжень до бюджетів усіх рівнів. Щомісячно на сайті міської ради розміщується інформація про виконання бюджету.

Однак, ефективний рівень виконання бюджету залежить від його наповнення у поєднанні з економним витрачанням бюджетних ресурсів головними розпорядниками бюджетних коштів.

Для детальнішого розуміння розподілу видатків бюджету наведено порівняння між малими містами Волинської, Львівської та Рівненської областей на таблиці 2.1

Табл. 2.1 Порівняння бюджетних видатків міст України за 2023 рік.

Область	Місто	Населення (тис.)	Бюджетні видатки
Волинська	Нововолинськ	57,9	578 278 744,50 грн
Волинська	Володимир	38,3	654 824 585,00 грн
Волинська	Ковель	68,2	607 766 500,00 грн
Львівська	Червоноград	65,9	740 408 375,00 грн
Львівська	Дрогобич	75,3	745 807,80 грн
Рівненська	Здолбунів	24,8	451 910 284,00 грн
Рівненська	Дубно	37,5	482 975 125,00 грн

Наведені дані показують, що кількість бюджетних видатків не завжди корелює з кількістю населення. Наприклад, Володимир витрачає більше грошей, ніж Нововолинськ, незважаючи на те, що його населення менше. Червоноград має найбільші бюджетні видатки на одного мешканця, а Дрогобич — найменші. Це може свідчити про різні методи розподілу фінансування або особливі потреби, які існують на місцевому рівні.

Таким чином, фінансове планування та витрати кожного міста унікальні. Це залежить від багатьох факторів, таких як місцева економіка, інвестиції та наявність підприємств, серед інших.

Аналізуючи таблицю, наведену вище, створено карту для візуалізації видатків по областях на рис 2.11

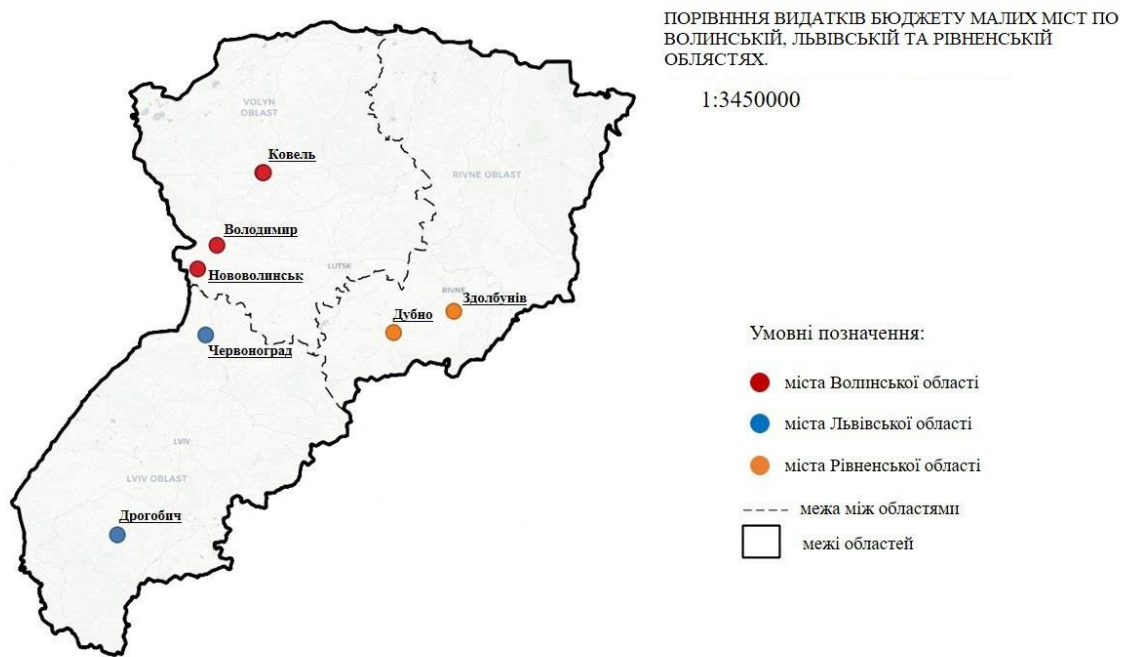

Рис. 2.11 Порівняння видатків бюджету малих міст Волинської, Львівської та Рівненської областей за 2023 рік.

Джерело: розроблено автором за допомогою відкритої геоінформаційної системи QGIS

У 2023 році загальні видатки бюджету (Д-7) розподілились так: 60,3% або 290550,7 тис. грн було спрямовано на заробітну плату з нарахуваннями (Д-8); 9,8% або 47138,4 тис. грн пішло на оплату комунальних послуг та енергоносіїв; 11,2% або 53864,4 тис. грн використано на придбання товарів і послуг; 18,3% або 88331,3 тис. грн призначено для поточних трансфертів (благоустрій, трансферти установам та населенню); 0,4% або 2095,2 тис. грн витрачено на інші потреби.

Основними напрямками використання коштів стали забезпечення заробітної плати працівникам бюджетної сфери, оплата енергоносіїв та інші

виплати соціального спрямування згідно з чинним законодавством, а також реалізація заходів з територіальної оборони та підтримка військових частин та правоохоронних органів.

За окремими статтями витрат загального фонду спостерігалось зростання порівняно з минулим роком: витрати на заробітну плату з нарахуваннями зросли на 3,7% або на 10263,4 тис. грн; витрати на енергоносії – на 5,4% або на 2421,9 тис. грн.

На фінансування галузей соціально-культурної сфери (Д-9) було спрямовано 337562,7 тис. грн, що становить 97,0% затверджених бюджетних призначень, і це на 19373,0 тис. грн більше, ніж у минулому році.

Для мобілізаційних заходів та заходів з територіальної оборони було спрямовано 50124,9 тис. грн з бюджетного призначення 70505,9 тис. грн, з яких було повернуто 17548,0 тис. грн.

В загальних витратах бюджетних установ основну частку становила заробітна плата з нарахуваннями – 76,9%, витрати на енергоносії – 12,5%, інші витрати – 10,6%.

В структурі загальних видатків бюджету (Д-10) на фінансування установ та закладів освіти припадає 54,4%, на охорону здоров'я – 3,3%, на соціальний захист та соціальне забезпечення – 4,7%, на управління – 12,2%, на житлово-комунальне господарство – 12,8%, на культуру і мистецтва – 5,4%, на фізичну культуру і спорт – 2,3%, на інші потреби – 4,9%.

У 2023 році (Д-11) було проведено роботи за капітальними видатками за рахунок коштів бюджету розвитку спеціального фонду на суму 66961,8 тис. грн, що на 31425,1 тис. грн перевищує показники минулого року. Із загального фонду було передано в бюджет розвитку спеціального фонду 49078,7 тис. грн для фінансування капітальних видатків, з яких 12304,6 тис. грн становили субвенції.

На розвиток комунального господарства із загального фонду (Д-12) було спрямовано 45489,4 тис. грн, що на 12506,1 тис. грн більше порівняно з попереднім роком; завдяки цим коштам було виконано роботи по

благоустрою громади. Також було здійснено ремонт доріг за рахунок коштів громади (Д-13) на суму 13070,1 тис. грн, що на 5726,1 тис. грн більше, ніж у минулому році.

Виконання бюджету протягом року ускладнювалось необхідністю виконання органами казначейства вимог постанови КМУ № 590 щодо особливого режиму в умовах воєнного стану, якою встановлено черговість проведення видатків у межах наявних ресурсів на єдиному казначейському рахунку.

Станом на 1 січня 2024 року відсутня кредиторська заборгованість по загальному та спеціальному фондах бюджету громади.

Підсумки виконання бюджету постійно заслуховуються на засіданнях виконкому та виробничих нарадах щодо забезпечення обсягу надходжень до бюджету громади. Щомісячно на сайті міської ради розміщується інформація про виконання бюджету.

2.3. Оцінка ефективності використання бюджетних коштів

Фінансові ресурси міста складаються з коштів міського бюджету та цільових позабюджетних фондів, які перебувають у власності міста і можуть бути вилучені тільки на підставі рішень судових органів. Міський бюджет разом із селищним бюджетом, що входить до його складу, формують бюджет міста, який є частиною консолідованого бюджету Волинської області. Процеси створення, затвердження та внесення змін до міського бюджету, а також його виконання регламентуються законодавством України.

Територіальна громада прагне до збалансованості та бездефіцитності міського бюджету, активно залучає додаткові джерела фінансування та забезпечує контрольоване використання бюджетних коштів.

Програма економічного і соціального розвитку міста Нововолинська на 2023-2025 роки розроблена відділом економіки спільно зі структурними

підрозділами виконкому, заснована на законах України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та «Про місцеве самоврядування в Україні», а також на проекті стратегії регіонального розвитку Волинської області до 2027 року [24].

На основі аналізу результатів розвитку міста у 2022 році, існуючих викликів та впливу зовнішніх економічних змін, Програма визначає ключові цілі та пріоритетні завдання на 2023-2025 роки для економічного та соціального прогресу міста.

Значний акцент робиться на підвищення якості життя громадян, покращення демографічної ситуації та досягнення рівня екологічної безпеки за європейськими стандартами, а також на ініціативи, спрямовані на стимулювання економічного зростання міста. Реалізація цих завдань залежить від цілеспрямованих зусиль виконавчих органів Нововолинської міської ради та ефективного виконання стратегічних пріоритетів у сферах економіки, соціальної політики та культури.

Джерелами фінансування Програми економічного і соціального розвитку міста Нововолинська на 2023-2025 роки є кошти з різних джерел, включаючи державні субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам, асигнування з держбюджету в рамках національних програм та фондів, а також кошти з обласного та міського бюджетів на розвиткові проекти. До цього також додаються кошти, отримані через міжнародні проекти та гранти, прямі іноземні інвестиції, а також власні ресурси підприємств.

Цілі та заходи Програми передбачають активну співпрацю між місцевою виконавчою владою, органами місцевого самоврядування, профспілками та роботодавцями, щоб забезпечити її успішне втілення. Виконання основних завдань Програми має на меті підвищити інвестиційну привабливість Нововолинська, створити сприятливі умови для розвитку конкурентних переваг, збільшити економічний потенціал міста та підвищити якість життя та доступність сервісів для населення.

Завдання та заходи, заплановані у Програмі, узгоджені з бюджетом міста. Програма залишається гнучкою до коригувань і доповнень, які можуть бути внесені з урахуванням стратегічних напрямків розвитку Нововолинська. Всі зміни до Програми будуть затверджуватися Нововолинською міською радою на підставі пропозицій від планово-бюджетної комісії з питань соціально-економічного розвитку, промисловості, підприємництва та інновацій. Протягом 2023 року органи виконавчої влади та місцевого самоврядування активно працювали над виконанням завдань цієї Програми.

Фінансова діяльність Нововолинської міської ради свідчить про значні інвестиції у розвиток, що підтверджується високими капітальними видатками на одного мешканця - вони в 13,23 рази перевищують середній показник по Україні та в 2,22 рази - середній по Волинській області. Це свідчить про інтенсивну інвестиційну активність міської ради в інфраструктурні проекти і розвитку території.

Таблиця 2.2 - Показники бюджету Нововолинської міської ради станом за 4 квартал 2021 р. [11]

Показники	Бюджет громади	Середній показник по області	Середній показник по Україні
Доходи загального фонду на 1-го мешканця	4174.4 грн	2383.27 грн	1145.13 грн
Видатки загального фонду на 1-го мешканця:	6508.3 грн	5149.14 грн	1750.82 грн
Капітальні видатки на 1-го мешканця:	992.1 грн	447.64 грн	74.89 грн
Рівень дотаційності бюджетів:	14.5 %	25.85 %	15.57 %
Співвідношення видатків на утримання апарату управління із сумою доходів загального фонду:	20.0 %	29.76 %	28.37 %
Питома вага заробітної плати у видатках загального фонду:	73.3 %	85.49 %	82.54 %
Видатки на загальну середню освіту на 1-го учня:	27474.6 грн	23585.55 грн	9364.05 грн
Питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду	27.8 %	29.67 %	36.55 %

З іншого боку, бюджет міської ради характеризується значним дотаційним рівнем, що не свідчить про самодостатність бюджету або про високі власні доходи, які не потребують значної допомоги від держави. Видатки на утримання апарату управління становлять лише 20,0% від загальних доходів фонду, що є відносно низьким показником, і підкреслює ефективність управлінської діяльності.

Заробітна плата в структурі загальних фондових видатків складає 73,3%, що може вказувати на високий рівень соціальної спрямованості бюджету, забезпечуючи достойне винагородження працівникам сектору.

Щодо освіти, видатки на середню освіту на одного учня у Нововолинській міській громаді значно вищі за середній показник по країні (27474.6 грн. проти 9364.08 грн.).

Питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду складає лише 27,8% проти 36,55% в середньому по Україні та 29,67% в середньому по області.

Частина бюджету громади виділяється на проєкти, ініційовані її мешканцями. Громадський бюджет - це відкрита платформа, завдяки якій кожен може запропонувати до реалізації власний проєкт чи проголосувати за інший. Цей інструмент залучає мешканців до активної участі в бюджетному процесі. Громадяни висловлюють ідеї та особисто вирішують, на що спрямувати частину коштів місцевого бюджету.

На основі проведеного соціально-економічного аналізу розвитку Нововолинської міської територіальної громади за 2020-2023 роки визначено (прогнозовано) сильні й слабкі чинники (сторони) та можливі зовнішні впливи (можливості та загрози) на подальший розвиток громади (Додаток Б).

Станом на 2024 рік, Нововолинськ не має найнижчого індексу податкоспроможності серед усіх міст обласного підпорядкування в Україні. За даними, доступними на порталі відкритих даних України, цей показник не є найнижчим серед усіх міст, хоча і перебуває на нижніх позиціях рейтингу [40].

Мешканці хочуть комфортного життя, надання якісних послуг, відремонтованих доріг, будинків, дворів, а на все це треба кошти. Поки що місто є дотаційним, при тому, що має найвищий індекс споживчих цін і найвищий відсоток інвестицій на душу населення, а також найбільший відсоток виробленої промислової продукції в області.

Тож завдання для органу місцевого самоврядування, міського голови, депутатського корпусу, міськвиконкому – знайти баланс і перетворити потужний потенціал регіону в податки, які завдяки ефективному розподілу дадуть можливість задовольняти потреби мешканців громади і робити комфортним їхнє проживання.

Один із можливих сценаріїв – залучення інвесторів в індустріальний парк «Нововолинськ», адже на території міста виділена земельна ділянка у 20 гектарів з таким статусом.

Наразі в міськраді тривають консультації з фахівцями щодо того, як у Нововолинську можна трансформувати вугільний регіон в промислову долину. Нововолинська громада разом із сусідніми – Литовезькою та Поромівською є учасниками урядової програми щодо трансформації вугільних регіонів.

Нововолинськ – це місто, яке було побудоване для обслуговування шахт. Нині ж на території міста немає вугільних підприємств взагалі. На території міста є чимало браунфілдів – територій зі збудованими приміщеннями, потужностями, логістикою, енергетичними ресурсами, куди необхідно буде залучати інвесторів. Прийнятий закон 5600 [31], і з 1 січня Нововолинськ відновлює статус території пріоритетного розвитку, вільної економічної зони. Тут можна буде розміщувати підприємства й отримувати пільги [24].

Цим законом передбачені можливості отримати пільги, які будуть чинні до 2037 року: 0% податку на прибуток, 0% на ПДВ з імпорту обладнання комплектуючих для власного виробництва, нульова ставка орендної плати за землю державної і комунальної власності, нульова ставка

земельного податку, 0% рентної плати за спецвикористання лісових ресурсів і води. Щоб їх отримати, бізнес має виконати певні умови і відповідати певним вимогам.

Для цього треба в місті зареєструвати нове виробництво з 1 січня 2022 року, взяти на роботу 10 працівників і мати оборот не вище ніж 40 млн. грн. протягом року. Тобто підприємства, які в Нововолинську будуть розташовані, матимуть змогу розпочати і налагодити невеликі виробництва, перевірити гіпотезу бізнес-ідеї. І якщо вона стартує, то підприємство зможе перейти і розмістити більші потужності в індустріальному парку, де немає ліміту, де будуть всі комунікації. І необхідно намагатися отримати фінансування з державного бюджету на розвиток індустріальних парків.

У законі 5600 є перелік напрямів, які можуть бути розташовані в зоні пріоритетного розвитку: виробництво харчових продуктів, виробництво напоїв, текстилю, одягу, шкіри і виробів з неї, оброблення деревини і меблів, паперове виробництво, виробництво хімічних речовин, фармацевтичних препаратів, поліграфічної продукції, гумових і пластмасових виробів, скла і виробів з нього, тощо.

В місті приступили до написання стратегічного плану розвитку Нововолинська. Уже були проведені фокус-групи, на яких зібрали представників різних цільових аудиторій. На зустрічах з мешканців цікавилися про одні й ті ж речі, наприклад: топ проблем міста, яким його бачать через кілька років, що потрібно в першу чергу змінити тощо.

Зокрема, уже вдалося виділити перелік проблем: встановлення відеокамер, створення муніципальної варти; сортування сміття, нова багатофункціональна техніка для прибирання вулиць; залучення інвестицій, розвиток підприємництва; сучасні дороги, переходи, велодоріжки, будівництво нового житла; оновлення парку, реконструкція міського озера, нові ТРЦ, будівництво аквапарку.

РОЗДІЛ 3

ПРАКТИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ ІНСТРУМЕНТІВ НАПОВНЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ МІСЬКОГО БЮДЖЕТУ

3.1. Перспективи розширення дохідної бази бюджету міста

Процес реформування адміністративно-територіального устрою та системи публічного управління в Україні протягом 2014–2020 років відбувався з урахуванням досвіду Європейського Союзу. Завершення першого етапу реформ дозволило створити територіальні громади як базові одиниці нової структури, здійснити перерозподіл видаткових повноважень і дохідних джерел між різними рівнями управління, що стало фундаментом для фінансового розвитку громад та визначення їх відповідальностей. Однак з вирішенням цих питань набуває особливої важливості забезпечення фінансової самодостатності громад [12].

Ключові принципи фінансової самодостатності територіальних громад згідно з Європейською хартією місцевого самоврядування включають: (рис. 3.1):

Право на власні адекватні фінансові ресурси - місцеве самоврядування повинно мати достатні власні ресурси, які б відповідали їх потребам і повноваженням.

Відповідність між ресурсами та повноваженнями - фінансові ресурси мають бути пропорційними до обсягу відповідальностей, які виконують органи місцевого самоврядування.

Включення місцевих податків і зборів - важливий аспект фінансів місцевого самоврядування, який забезпечує додаткові власні доходи.

Диверсифікація і гнучкість фінансування - спроможність адаптуватися до змін економічного середовища та потреб громад.

Бюджетне вирівнювання на засадах економічної свободи - процедури, які дозволяють місцевим органам самостійно управляти своїми бюджетами в межах встановлених правил.

Доступ до ринку капіталів - можливість залучення зовнішнього фінансування для інвестицій в інфраструктуру та розвиток.

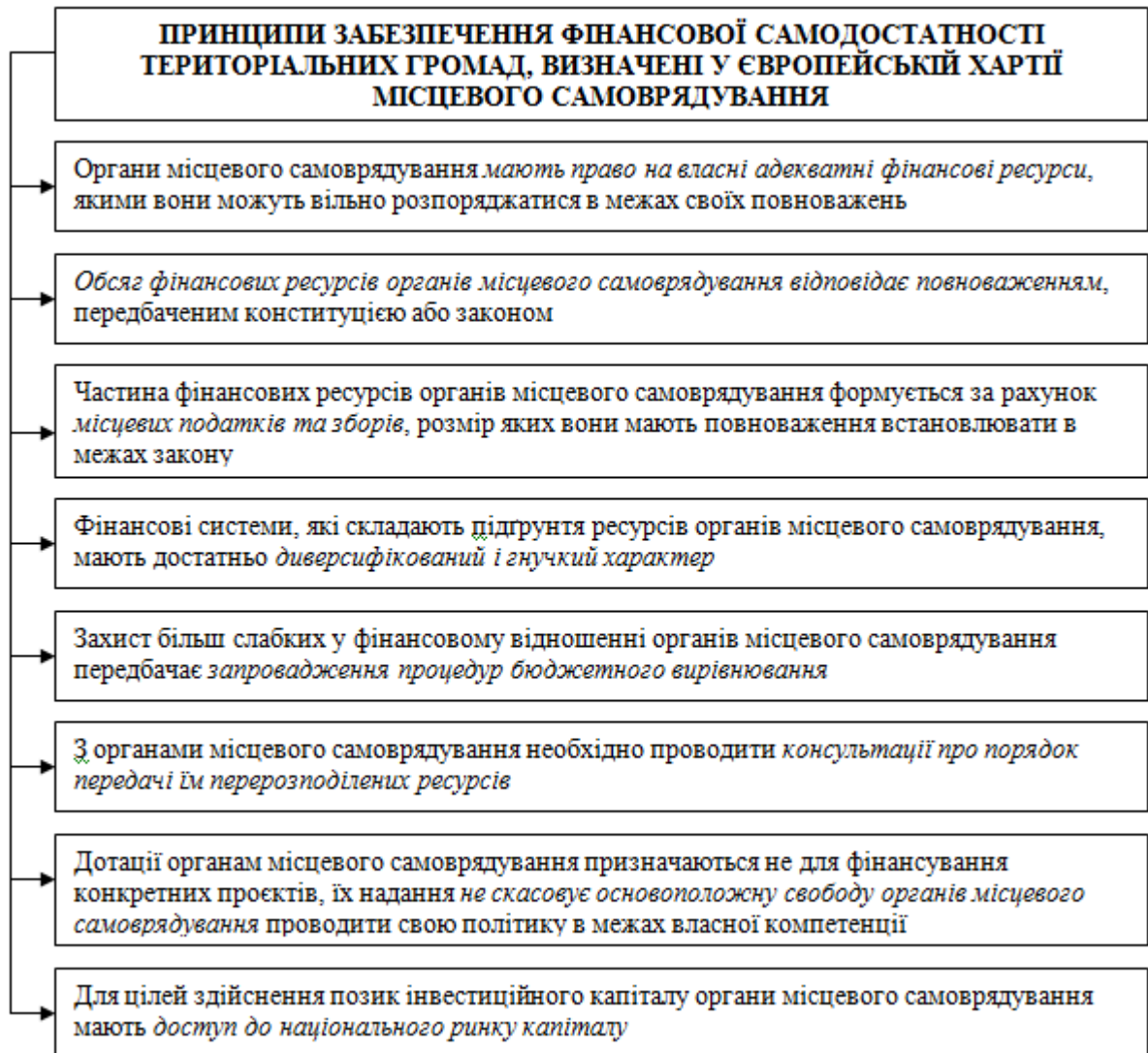

Рисунок. 3.1 - Принципи забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад

Джерело: [9]

Вивчення європейських практик може надати цінний інсайт для України щодо ефективного розподілу фінансових ресурсів на місцевому рівні, особливо в умовах відсутності фінансової “подушки” з

наднаціональних фондів, яка існує у багатьох країнах ЄС. Аналіз, як країни Європи акумулюють достатні ресурси для розвитку своїх громад, може допомогти Україні у формуванні стабільної фінансової бази для місцевих бюджетів.

У європейських країнах значну частину доходів місцевих бюджетів формують надходження від місцевих податків і зборів. Це дозволяє територіальним громадам мати важливе джерело незалежних доходів, що сприяє їх фінансовій автономії. Крім того, трансферти з центрального бюджету грають критичну роль у забезпеченні достатнього фінансування для виконання завдань та надання якісних послуг громадянам. Трансферти можуть включати як умовні, так і безумовні субсидії, які забезпечують громадам фінансові ресурси для специфічних проектів або загального розвитку.

Україні може бути корисно розглянути можливість більш активного використання цих практик, враховуючи свою потребу в забезпеченні стабільності та розвитку місцевих громад. Це може включати реформу місцевого податкового законодавства для збільшення доходів від місцевих податків і зборів та оптимізацію системи трансфертів для більш ефективного і справедливого розподілу центральних коштів.

Визначення джерел власних доходів місцевих бюджетів у країнах ЄС зазвичай відбувається на основі врахування таких аспектів:

- 1) забезпечення оптимальної охопності джерел доходів – спрямоване на справедливий розподіл податкового тягара між різними групами платників податків, які утворюють місцеву громаду, а також уникнення значної фрагментації джерел доходів (що може призвести до збільшення вартості їх адміністрування);

- 2) акумулювання переважного обсягу надходжень до місцевого бюджету з джерел на території громади – по-перше, передбачає покладання відповідальності за забезпечення фінансової спроможності територіальної громади на орган місцевого самоврядування та платників податків-суб'єктів

місцевої економіки; по-друге, забезпечує зв'язок між умовами для залучення і діяльності суб'єктів господарювання та обсягами зібраних платежів до бюджету, адже система місцевих доходів має містити стимули, щоб органи місцевого самоврядування докладали зусиль для збільшення обсягів надходжень та їх раціонального використання;

3) рівномірний розподіл на території країни джерел формування доходів бюджетів територіальних громад для уникнення надмірних диспропорцій їх фінансового забезпечення [5, с. 94].

У країнах ЄС фінансова самодостатність громад значною мірою забезпечується через акумулювання податків від ведення економічної діяльності на їх території.

Зрозуміло, що зростання місцевої економіки передбачає збільшення обсягів податкових надходжень до бюджетів громад. Відповідно, органи самоврядування зацікавлені у пошуку можливостей підтримки бізнесу в межах своєї юрисдикції. Оскільки базовий рівень управління перебуває у постійній взаємодії із населенням та суб'єктами підприємництва (чого немає на регіональному і центральному рівнях), саме органи місцевого самоврядування мають змогу виявити перешкоди залучення і розвитку підприємств на свою територію та нівелювати їх. Існує багато способів, завдяки використанню яких орган управління громади сприятиме продуктивності бізнесу на своїй території: налагодження ефективної транспортної інфраструктури, надання землі для її комерційного використання, розвиток високоякісної шкільної і професійної освіти, швидкість здійснення адмінпроцедур тощо.

До податків, які справляють за результатами ведення економічної діяльності на місцевому рівні у країнах ЄС, належать: податок на прибуток підприємств, місцевий податок на підприємницьку діяльність, податок на доходи фізичних осіб, податки на комерційну нерухомість та землю. При цьому частка таких податкових доходів бюджетів адміністративно-територіальних формувань базового рівня у різних країнах відрізняється

(часка податків від економічної діяльності у складі доходів місцевих бюджетів у країнах ЄС становить у середньому 23%), що зумовлене особливостями національних податкових систем [17, с. 124].

В складі податків на економічну діяльність, які акумулюються до бюджетів адміністративно-територіальних формувань базового рівня у країнах ЄС, варто виокремити три види, кожен з яких має свої особливості.

1. Податки на доходи - взаємозалежність між ними та рівнем розвитку місцевої економіки очевидна, адже доходи від їх справляння зростають в умовах збільшення кількості працівників або їх продуктивності (яка проявляється у зростанні заробітної плати). Аналізуючи особливості адміністрування податків на доходи до бюджетів країн ЄС, можна виокремити три схеми розподілу надходжень від їх справляння: децентралізована (передбачає встановлення ставок податку на різних рівнях управління, відповідно доходи надходять і до центрального бюджету, і до місцевих бюджетів; поширена у скандинавських країнах); централізована (податки справляються до центрального бюджету, їх перерозподілення до місцевих бюджетів не відбувається; схема характерна для Франції та Великої Британії); горизонтальне вирівнювання надходжень (податки на доходи акумулюються на окремих міжбюджетних рахунках, з яких ці кошти розподіляються між бюджетами відповідно до встановленої на законодавчому рівні формули) [17].

Відмінністю адміністрування податку на доходи у більшості країнах ЄС, де податок визначено джерелом доходів місцевих бюджетів, від української практики є його зарахування до бюджету за місцем проживання фізичної особи-платника, а не за місцем праці (як в Україні). Розглядаючи цей вид платежів, як основне джерело забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад, адаптація зарубіжного досвіду до українських умов у контексті зміни схеми зарахування податку на доходи за місцем проживання особи характеризувалася б низкою позитивних наслідків, забезпечивши вирівнювання диспропорцій фінансових ресурсів

територіальних громад. Це сприяло б зростанню податкових надходжень до бюджетів сільських громад, на території яких немає великих платників податків і не розвинений малий та середній бізнес, хоча і характеризувалося б “відтоком” бюджетного ресурсу у міських територіальних громадах, де концентрується підприємництво. Проте, з іншого боку, це практично повністю нівелює роль цього податку як платежу за економічну діяльність і переводить його до категорії плати за користування соціальними послугами у громаді проживання.

2. Майнові податки (податки на землю та нерухоме майно) - належать до місцевих податків і зборів у переважній кількості країн ЄС, характеризуються значним доходним потенціалом та стабільністю надходжень до місцевих бюджетів. Однак проблемою застосування податків у контексті забезпечення фінансової самодостатності громади є непопулярність серед платників, в т.ч. інвесторів, що впливає і на рішення органів місцевого самоврядування про їх встановлення. Підтвердженням цього є відносно низькі податки на нерухомість у країнах ЄС, де середня частка майнових податків становить 4,6% доходів бюджетів (для порівняння, у США вона дорівнює 12,2%) [17].

3. Прибуткові податки - до цієї категорії належать податки, які генерують надходження до місцевого бюджету від господарської діяльності, яка ведеться на відповідній території (податок на прибуток підприємств, місцевий податок на підприємницьку діяльність). Доцільність їх зарахування до місцевого бюджету обумовлена тим, що ці платежі служать певною винагородою для органу місцевого самоврядування за провадження ним ефективної економічної політики та для територіальної громади за діяльність в ареалі її життєдіяльності.

Аналіз досвіду країн ЄС дає змогу з'ясувати: податки на економічну діяльність можна розглядати як інструмент забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад і стимулювання органів місцевого

самоврядування до ефективної діяльності лише у випадку, коли ці податки справляють до бюджетів базового рівня.

Іншим вагомим інструментом забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад є місцеві запозичення, найбільш розповсюдженими формами яких є кредити фінансово-банківських установ та облігаційні позики.

Традиційним і найчастіше використовуваним у країнах ЄС способом залучення додаткових фінансових ресурсів є запозичення у банківських установах. При цьому у багатьох країнах банки, будучи зацікавленими у розширенні клієнтської бази, пропонують спеціальні пільгові ставки для їх залучення на кредитний ринок. Натомість випуск муніципальних облігацій є формою залучення фінансових ресурсів у контексті інфраструктурного розвитку території.

У сучасних умовах в Україні система формування доходів місцевих бюджетів зіштовхується з проблемою недостатньої фінансової самостійності та значною залежністю від трансфертів з державного бюджету. Це ставить під сумнів можливість громад самостійно реагувати на локальні потреби та виклики.

Зіставлення податкової автономії України з такою в країнах ЄС показує, що українські місцеві органи самоврядування мають значно обмеженіші можливості щодо самостійного встановлення податкових ставок і баз. На відміну від країн, де місцева влада може самостійно регулювати податкові ставки та бази, в Україні така практика обмежена, що знижує можливості для місцевого фінансового планування і розвитку [5, с. 97].

Початок широкомасштабного вторгнення росії в Україну додатково підкреслив необхідність забезпечення достатньої фінансової самостійності місцевих громад. На сьогодні, від стійкості та ресурсозабезпеченості місцевих бюджетів залежить не тільки здатність громади виживати та розвиватися, але й підтримка важливих напрямків, таких як оборона,

підтримка місцевого населення та внутрішньо переміщених осіб, а також відновлення зруйнованої інфраструктури.

Вирішення цих проблем вимагає реформування системи місцевого оподаткування та підвищення рівня фінансової автономії органів місцевого самоврядування. Наразі, існує потреба в розробці та імплементації нових механізмів фінансування, які дозволять збільшити власні доходи місцевих бюджетів та зменшити залежність від централізованих ресурсів. Це може включати розширення бази місцевих податків, ревізію існуючих податкових ставок, а також розробку механізмів місцевого боргового фінансування для фінансування великих інфраструктурних проектів [17, с. 125].

У воєнний час ефективне адміністрування податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) стає вирішальним для забезпечення фінансової стійкості та розвитку територіальних громад в Україні. Основним кроком у цьому напрямку є створення та підтримка актуалізованої бази даних підприємств і підприємців, інтегрованої з іншими державними реєстрами для перевірки правильності наданих даних. Важливим є також використання сучасних ІТ-рішень для моніторингу та аналізу податкових надходжень, що допоможе швидко виявляти ухилення від сплати податків.

Посилення податкової дисципліни через введення жорсткіших санкцій за ухилення від сплати податків та проведення регулярних аудитів є ключовим для забезпечення правильного податкового збору. Освітні кампанії спрямовані на підвищення обізнаності підприємців про податкові зобов'язання і наслідки їх несплати, а також навчання правильному веденню обліку та документації мають велике значення.

Оптимізація податкової політики через розробку та впровадження стимулів для легалізації доходів, аналіз ефективності існуючих податкових ставок і можливе їх коригування для збалансування навантаження на платників податків та потреби бюджету є важливими для нарощування податкових надходжень. Ці кроки, при правильному впровадженні, можуть значно підвищити фінансову самостійність і стійкість територіальних громад.

На даному етапі умов воєнного стану в Україні важливим є забезпечення ефективної роботи місцевих бюджетів. У зв'язку з цим, центральні органи влади внесли низку змін до бюджетного законодавства, що дозволяє оперативно реагувати на фінансові потреби місцевого самоврядування. Особливу увагу потрібно приділити адмініструванню податку на доходи фізичних осіб, оскільки він є ключовим елементом дохідної структури бюджетів громад. Важливим кроком може бути узгодження графіка обходів території та взаємодія з органами ДФС для виявлення суб'єктів підприємницької діяльності.

Особливу увагу слід звернути на легалізацію доходів людей, які працюють на ФОПів, адже ПДФО з цих доходів може сплачуватися не тільки за місцем реєстрації, але і там, де фактично знаходяться земельні ділянки, на яких ведеться діяльність. Такий підхід дозволить залучити додаткові кошти в місцеві бюджети.

Органам місцевого самоврядування слід активно використовувати свої права за Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», особливо щодо контролю за дотриманням зобов'язань платників податків. Значущим є також розроблення та затвердження генеральних планів населених пунктів, що дозволить провести нову оцінку земель і збільшити надходження від земельного податку через перегляд ставок оренди і нормативно-грошову оцінку.

Ці заходи допоможуть місцевим громадам не лише вирішити поточні економічні виклики, але й підвищити їх фінансову незалежність і стійкість на довгострокову перспективу.

Для підвищення фінансового стану територіальних громад критично важливим є зміцнення контролю за обліком об'єктів власності. Це включає забезпечення юридичного оформлення земельних ділянок, що використовуються без належних дозволів, будівель, зведених без документів на право будівництва, а також об'єктів, у яких реальна площа не співпадає з даними в юридичних паперах. Надзвичайно важливою є легалізація

реконструйованих або перепланованих будівель, які змінили своє призначення.

При виявленні таких випадків необхідно вжити заходів для ідентифікації власників, оформлення майнових прав відповідно до законодавства, а також притягнення до відповідальності тих, хто ухиляється від сплати податків і штрафів. Також важливо, щоб бізнес, який є важливим елементом громади, вносив свій вклад у бюджет та розвиток інфраструктури. Регулярне проведення заходів з бізнес-спільнотою, на яких можна б обговорити використання коштів бюджету, поточні та інвестиційні проекти, можливості для будівництва нових підприємств, виявиться корисним для залучення підприємців до активної участі у житті громади.

3.2. Підвищення ефективності управління бюджетними коштами

Покращення системи місцевого самоврядування має базуватися на створенні умов для переходу регіональної економіки до ринкових відносин, що сприятиме виробництву та задоволенню потреб громадян. Основою для цього має стати розробка і затвердження генеральних планів населених пунктів, що дозволить провести нову оцінку земель, переглянути умови оренди і тим самим збільшити надходження від земельного податку. Залучення бізнесу до активної участі у цьому процесі зможе забезпечити не тільки фінансову вигоду для місцевих бюджетів, але й сприятиме розвитку і гармонійному соціально-економічному прогресу регіону.

Формувальна методика створення місцевих бюджетів є найбільш оптимальною і забезпечує при розподілі бюджетних асигнувань однаковий підхід до всіх територій та рівні можливості для розвитку відповідних галузей незалежно від наявної мережі, яка протягом минулих років формувалася без урахування тенденцій змін кількості населення та потреб регіонів [13, с. 325].

Достатньо обґрунтованими є такі принципи розподілу повноважень:

- органи державної влади середнього і, особливо, нижнього рівня повинні володіти повноваженнями із формування бюджетних доходів за рахунок найменш мобільних податків. Це дозволяє уникати значних витрат на адміністрування податків з мобільною базою. Податки з нерухомістю дають стабільне і прогнозоване джерело доходів для регіональних і місцевих органів самоврядування. Виходячи із цього критерію податки на дохід доцільно регулювати на найвищому рівні бюджетної системи. Повноваження із регулювання податків на споживання та заробітну плату доцільно передати на середній рівень управління, податки на майно, нерухомість, землю найбільш ефективно адмініструються на найнижчому рівні;

- повноваження із регулювання прогресивного оподаткування, що спрямовується на досягнення цілей перерозподілу доходу, доцільно закріплювати за центральним рівнем влади. Це дозволяє уникати переміщення населення із регіонів з менш сприятливими умовами оподаткування до регіонів з більш привабливими умовами;

- повноваження із регулювання податків, що виконують стабілізаційну функцію, доцільно закріпити за центральним рівнем влади, у той час як податки, що закріплюються або знаходяться в юрисдикції місцевої влади, повинні бути циклічно стійкими. Даний принцип пояснюється тим, що використання інструментів фіскальної політики для цілей економічної стабілізації є переважною функцією центральної влади. Таким чином, ефективними регіональними податками є податки з високим рівнем стійкості до циклічних коливань (податки на майно та споживання), у той час як податки із вбудованою гнучкістю до циклічних коливань (податки на доходи фізичних та юридичних осіб) повинні бути пріоритетом центральних органів управління;

- якщо податкова база нерівномірно розподілена по території країни, повноваження з її оподаткування повинні належати центральним органам управління. Цей принцип дозволяє запобігати ситуації, коли місцеві органи

самоуправління можуть встановлювати податки на природні ресурси за заниженими ставками, що призводить до неефективного використання ресурсів. Таким чином, повноваження із оподаткування природних ресурсів, що нерівномірно розподілені по території країни, повинні належати центральним органам управління [9, с. 68].

Для створення умов, які сприятимуть розвитку територіальних громад, важливо залучити до процесу не тільки державні органи влади, але й органи місцевого самоврядування. Співпраця на різних рівнях управління є ключовою для досягнення цілей розвитку, які засновані на ефективній системі місцевого самоврядування, що в кінцевому підсумку покращує регіональну економіку і соціально-економічний розвиток країни загалом.

На державному рівні важливо зосередитися на стимулюванні діяльності органів місцевого самоврядування, розширенні можливостей для залучення фінансових ресурсів у адміністративні одиниці, усуненні існуючих організаційних обмежень та удосконаленні правового регулювання.

На рівні регіонального управління необхідно вирішити такі питання, як підвищення конкурентоспроможності територій, зниження соціальної напруженості, підвищення довіри населення до органів місцевого самоврядування, створення нових робочих місць, збільшення рівня інформатизації та створення спеціальних рад, які займатимуться розвитком територій.

Реалізація цих заходів потребує злагоджених дій та чіткого планування, щоб забезпечити всебічний розвиток та підвищення якості життя у територіальних громадах, зміцнюючи їх економічну незалежність і соціальну стабільність.

На рівні органів місцевого самоврядування існує низка завдань, які потрібно виконати для покращення умов розвитку територіальних громад. Перш за все, це зростання якості наданих послуг та зниження вартості соціального обслуговування громадян, що забезпечить більшу доступність та зручність для мешканців. Крім того, важливою задачею є ефективне

розміщення коштів громадян у пріоритетні проекти, що підвищить рівень інвестицій та сприятиме розвитку адміністративно-територіальних одиниць.

Інформування населення про діяльність місцевого самоврядування, а також публікація фінансових звітів у засобах масової інформації і на веб-сайтах органів влади мають особливе значення. Це не тільки забезпечує прозорість діяльності місцевої влади, але й підвищує довіру громадян, сприяючи їх активній участі у місцевому управлінні.

Важливим аспектом є також створення організаційно-економічного механізму для вдосконалення розвитку місцевих бюджетів. Такий механізм дозволить раціонально використовувати кошти місцевого бюджету, посилюючи конкурентні переваги територій та активізуючи інвестиційну діяльність. Створення сприятливих умов для залучення інвестицій у реальний сектор економіки, застосування ринкових механізмів у використанні комунального майна, а також розвиток малого та середнього підприємництва сприятимуть збільшенню доходів місцевих бюджетів.

Для покращення інвестиційного клімату слід розглянути можливість залучення бюджетних кредитів, використання муніципальних гарантій та податкових пільг. Це може включати участь органів місцевого самоврядування у реалізації перспективних інвестиційних проектів за рахунок використання бюджетних джерел фінансування інвестицій та розміщення муніципальних позик (рис.3.2).

Рисунок 3.2 - Організаційно-економічний механізм вдосконалення розвитку місцевих бюджетів ч

Джерело: [9]

Розробка стратегії для середньострокового розвитку територіальних громад в Україні має включати комплексний підхід, що бере до уваги різні аспекти управління та економічного розвитку. Першочергово, слід забезпечити, щоб суспільні блага надавалися тим рівнем самоврядування, який найближче стоїть до споживачів, щоб ефективно врахувати інтереси місцевого населення. Важливо також, щоб потреби у суспільних благах були чітко обґрунтовані, а приватний сектор мав можливість займатися наданням цих послуг, коли це доцільно.

Для зміцнення фінансової незалежності місцевих самоврядувань потрібно забезпечити їх диверсифікованими доходами і розширити їхні податкові повноваження, що дозволить впливати на економічний розвиток власних територій. Також міжбюджетні трансферти повинні мінімізувати вплив на автономію місцевого самоврядування, а підприємства та бюджетні установи мають мати можливість до самостійної господарської діяльності.

Важливою умовою розвитку місцевих бюджетів є залучення інвестицій у реальний сектор економіки, а також використання ринкових механізмів управління комунальним майном. Розвиток малого та середнього підприємництва також сприятиме збільшенню доходів місцевих бюджетів.

Окрему увагу слід приділити підвищенню участі громадян у процесах управління місцевими фінансами. Підсумки виконання Державного бюджету України у 2022 році показують, що ключовими завданнями для поліпшення є зміцнення фінансово-економічної обґрунтованості податкових і митних стимулів, недопущення збільшення бюджетного дефіциту без чіткого визначення джерел його фінансування, а також активізація роботи з міжнародними партнерами для залучення додаткового фінансування.

З прийняттям законопроекту №6401 Верховною Радою України 22 лютого 2024 року, зроблено значний крок у напрямку збільшення прозорості діяльності органів місцевого самоврядування. Законодавчі зміни спрямовані на посилення відкритості місцевих рад та їх виконавчих органів, що має стати ключовим фактором у підвищенні довіри громадян та ефективності місцевого управління.

Однією з основних інновацій закону є обов'язкова публікація відеозаписів сесій місцевих рад і засідань постійних комісій. Це забезпечує громадський доступ до обговорень і рішень, що приймаються на місцевому рівні, крім тих питань, що мають обмежений доступ. Після закінчення воєнного стану, це правило розширюється обов'язковими онлайн-трансляціями, що зробить процес ще більш відкритим і доступним.

Закон також зобов'язує місцеві органи влади зберігати архів записів засідань протягом не менше ніж 5 років та вимагає оприлюднення додатків до проектів рішень і порядків денних комісій, що сприяє кращому розумінню контексту прийнятих рішень.

Щодо інформації про майно, то результати інвентаризації майна тепер повинні бути публічно доступними, що дозволить громадськості відстежувати, як управляються майнові активи громади. Крім того, створення відкритого реєстру об'єктів права комунальної власності забезпечить більшу прозорість у веденні реєстраційних даних, що має стати важливим інструментом для запобігання корупції та підвищення ефективності управління активами.

Ці зміни формують суттєвий прогрес у напрямку розвитку відкритого та відповідального місцевого самоврядування в Україні, що повинно позитивно вплинути на всі аспекти життя громад.

3.3. Залучення інвестицій у розвиток міста

Головна мета інвестиційної стратегії держави має полягати у забезпеченні соціальної, економічної та бюджетної ефективності. Для досягнення цієї мети важливо використовувати ресурсний та інституційний потенціал країни, оскільки саме від нього залежить майбутній економічний ефект та якість інвестиційної політики.

Держава має не лише сама інвестувати, а й створювати умови для залучення інвестицій з різних джерел. Це передбачає інвестування в розвиток виробництв, які зможуть сприяти розвитку інших суміжних галузей і забезпечити зайнятість населення. Наприклад, заснування фабрик чи заводів у регіонах з високим рівнем безробіття може стимулювати освоєння нових технологій, ефективніше використання людського капіталу та підвищення

доходів громадян. Такий підхід є одним із пріоритетних напрямів в бюджетному інвестуванні, а також сприяє запобіганню соціальній напрузі.

Забезпечення модернізації основних фондів можливе лише за умови адекватного інвестування, яке веде до оновлення, а не простого відтворення застарілих активів. Для того, щоб суспільство могло користуватися належними і доступними благами, бюджетні інвестиції мають бути конкретнішими, цілеспрямованими і відповідати вимогам, які держава планує досягнути, вкладаючи значні кошти в певні сектори економіки.

Ефективне використання бюджетних інвестицій може перетворити їх у потужний інструмент стимулювання не тільки економічного зростання, а й соціального піднесення. Створення сприятливих умов для інвестування сприяє вирішенню проблем економічного та соціального характеру, що у свою чергу веде до підвищення загального добробуту суспільства.

У сучасних умовах держава повинна формувати політику так, щоб інвестиції були не тільки ефективними, а й спрямованими на досягнення визначених пріоритетів розвитку суспільства. Це дозволить не лише підтримувати економічне зростання, а й задовольняти зростаючі потреби населення.

Бюджетні інвестиції в Україні повинні бути спрямовані на кардинальну структурну перебудову економіки, спрямовану на зниження її ресурсо- та енергоємності. Це важливо для відходу від деформованої галузевої структури, яка обмежує розвиток високотехнологічного виробництва. Інвестиції у формування нових виробництв та якісних послуг можуть вивести економіку на новий рівень розвитку.

Особливу увагу в рамках бюджетних інвестицій варто приділити секторам, що генерують суспільні блага. Пріоритетним напрямком є інвестиції в людський капітал, включно з освітою, охороною здоров'я та підтримкою мобільності населення. Освіта дозволяє підвищувати кваліфікацію і розширювати здібності, охорона здоров'я підвищує продуктивність та працездатність, а підтримка мобільності сприяє

переміщенню робочої сили з менш продуктивних секторів до більш продуктивних.

Застосування інноваційних моделей та проектів, які стають «точками зростання» національної економіки, має стати центральним у використанні бюджетних інвестицій. Уряд має сконцентруватись на тих проектах, що забезпечать тривалі зміни в економіці, здатні протягом наступних 10-20 років формувати основу для сталого розвитку [30, с. 44].

Бюджетні інвестиції в Україні повинні служити двом основним цілям: забезпечити розвиток економіки і сприяти структурним змінам, що ведуть до підвищення її ефективності. Це вимагає переорієнтації від підтримки окремих секторів до інвестування в інноваційні та високотехнологічні напрями, здатні створити нову якість виробництва і послуг.

Фокус на інноваційній діяльності, який передбачає розробку інтелектуальних продуктів, новітніх технологій та енергозберігаючих процесів, визначатиме майбутній ландшафт української економіки. Це покращить структуру виробництва, зробить економіку менш залежною від традиційних і важких галузей, що забезпечить більш стабільний та стійкий економічний ріст.

Особливу увагу варто приділити інвестиціям в людський капітал, що включають освіту, охорону здоров'я та мобільність працівників. Ці сектори є ключовими для підвищення продуктивності та ефективності національної економіки. Освіта сприяє розвитку кваліфікованих фахівців, охорона здоров'я забезпечує довголіття та працездатність населення, а підтримка мобільності дозволяє більш гнучко реагувати на зміни в економічному ландшафті.

Забезпечення тісної кооперації між наукою і виробництвом є вирішальним для швидкого переходу від ідей до реальних інноваційних продуктів. Україні необхідно значно збільшити обсяги бюджетних інвестицій, спрямованих на наукові дослідження і розробки, що сприятимуть технічному, технологічному та інноваційному прориву.

Ці дії допоможуть Україні зменшити залежність від імпорту, стимулювати внутрішній попит та забезпечити високий рівень конкурентоспроможності на світових ринках. Інвестиції в інноваційні галузі та сектори знань забезпечать довгострокове зростання і створять умови для повноцінного економічного розвитку країни.

Інвестиційна активність є ключовим елементом соціально-економічного розвитку держави, сприяючи науково-технічному прогресу і відповідно, радикальним змінам умов життя та праці населення. Ефективне регулювання і спрямування інвестиційних процесів може значно підвищити якість та рівень життя громадян, забезпечуючи при цьому динамічний розвиток національної економіки.

Національні пріоритети в інвестиційній політиці повинні визначати стратегічні напрями розвитку, які будуть враховувати потреби та можливості країни. Це включає інвестиції в сфери, що прямо сприяють соціальному благу, такі як освіта, охорона здоров'я, та інноваційний розвиток економіки.

Інвестиційний портал Нововолинська демонструє, як місцева громада може використовувати свої конкурентні переваги для залучення інвестицій. Розташування недалеко від кордону з ЄС, податкові пільги до 2037 року за законом 1914, наявність житла для керівників і їх сімей, а також освітніх установ для їхніх дітей створюють привабливі умови для релокації бізнесу. Можливості для малого, середнього та великого бізнесу в місті, що дозволяють розміщуватися на наявних виробничих площах або взаємодіяти з діючими підприємствами, є прикладом того, як місцева громада може адаптуватися до потреб ринку та забезпечити необхідні умови для розвитку бізнесу.

Такі інвестиційні програми мають стати моделлю для інших регіонів, які прагнуть залучити інвестиції та розвивати свою економіку через інновації та модернізацію. Забезпечення зв'язку між науковим потенціалом і виробництвом через реалізацію інноваційних проектів є ключовим для досягнення високих економічних результатів та створення нових

конкурентоспроможних товарів і послуг, що задовольняють глобальні стандарти і потреби споживачів. Напрями партнерства: металургія, виробництво продовольчих і промислових товарів, легка промисловість, перобка. Інструменти сприяння бізнесу: інституційна підтримка; спрощені умови отримання ділянки та дозволів; сприяння у роботі з дозвільною документацією; сприяння в отриманні податкових пільг для учасників Індустріальних парків.

Нововолинськ активно працює над створенням сприятливого інвестиційного клімату. Міська влада сприяє розвитку бізнесу, надаючи підтримку та допомогу інвесторам у процесі реалізації проектів. Крім того, місто має потенціал розвитку в різних секторах, включаючи промисловість, туризм, сільське господарство та інформаційні технології.

Нововолинськ має кваліфіковану робочу силу та розвинену освітню систему. Місцеві навчальні заклади та професійні технікуми забезпечують підготовку кадрів у різних сферах діяльності, що робить місто привабливим для компаній, що шукають талановитих співробітників [15].

Інвестиційний Портал Нововолинська є важливою складовою розвиненої інформаційної системи міста. Нововолинськ – це перспективне місце для інвестицій, яке пропонує сприятливий бізнес-клімат та вигідні умови для розвитку вашого підприємства.

ВИСНОВКИ

У відповідності до поставлених завдань на основі проведених досліджень можна зробити наступні висновки.

1. Вивчення особливостей фінансування місцевих бюджетів у складних умовах воєнного стану підтвердило їх значущість для підтримки стабільності та розвитку регіонів. Зміни у бюджетному законодавстві, які відбулися на тлі воєнних дій, надали уряду та місцевим органам самоврядування більш широкі повноваження у розпорядженні фінансовими ресурсами, що є критично важливим для оперативного реагування на змінні обставини.

Місцевий бюджет як основний фінансовий інструмент регіонів відіграє ключову роль у забезпеченні не тільки повсякденних потреб громад, а й стратегічного розвитку. Забалансованість доходів і видатків, зокрема, через фінансування капітальних витрат та інвестиційних програм, є важливою для економічних перетворень на місцевому рівні. Воєнний стан привів до необхідності адаптації методів управління бюджетними коштами. Зменшення доходів через припинення бізнес активності, зовнішньоекономічних операцій та зростання бюджетного дефіциту вимагають нових підходів до фінансування витрат і управління державним боргом.

Таким чином, фінансовий механізм місцевого бюджету, який включає інституційні засади управління доходами та видатками, повинен бути досить гнучким та адаптивним, аби ефективно реагувати на складні та змінні умови, забезпечуючи при цьому стабільність і спрямованість на досягнення визначених стратегічних цілей розвитку регіонів.

2. Відповідно до Бюджетного кодексу України, доходи бюджету включають податкові, неподаткові доходи та інші надходження, які визначаються законодавством і надходять на безповоротній основі. Це включає трансферти, оплату за надані адміністративні послуги, а також власні доходи бюджетних установ. Нормативи розподілу цих доходів між

різними рівнями місцевих бюджетів також встановлюються в рамках цього кодексу.

Програмно-цільовий метод, який застосовується в Україні, має на меті забезпечення ефективнішого використання бюджетних коштів шляхом деталізації цілей та очікуваних результатів витрат. Однак практичне втілення цього підходу часто стикається з проблемами, такими як недостатній рівень знань та зацікавленість у досягненні кінцевих результатів з боку розробників бюджетних програм. Це може призводити до неефективного виконання бюджетних програм, не відповідаючи основним принципам програмно-цільового підходу.

Розподіл видатків місцевих бюджетів в Україні демонструє, що значні кошти спрямовуються на фінансування освіти, зокрема дошкільної та загальної середньої освіти, як за рахунок власних коштів, так і за допомогою освітньої субвенції з державного бюджету. Водночас, фінансування секторів безпеки, виплати пенсій, допомоги внутрішньо переміщеним особам та інші соціальні виплати здійснюються переважно за рахунок державного бюджету.

Це вказує на необхідність подальшої реформи фінансової політики, з метою забезпечення більш збалансованого та ефективного розподілу бюджетних ресурсів, що відповідатиме потребам розвитку країни та допоможе вирішити актуальні соціально-економічні завдання.

3. Нововолинськ як самоврядна територіальна одиниця має активне місцеве самоврядування та значний економічний потенціал. Економіка міста базується на діяльності 32 промислових підприємств, що охоплюють широкий спектр галузей від приладобудування до деревообробки, харчопереробної промисловості, меблевого виробництва та будівельної індустрії.

Високий рівень іноземних інвестицій на одного мешканця, що становить 23631,0 дол. США, свідчить про значний інвестиційний привабливість Нововолинська. Цей показник у 9,5 рази вищий за середній по

області, що ставить місто на перше місце за обсягами прямих іноземних інвестицій серед населених пунктів регіону.

Така ситуація сприяє розвитку не тільки економіки міста, а й покращує загальний соціально-економічний стан населення, забезпечуючи нові робочі місця та підвищення стандартів життя. Високий рівень іноземних інвестицій також сприяє інтеграції місцевих підприємств у глобальні виробничі та торгові ланцюги, що може допомогти місту залучати ще більше інвестицій у майбутньому.

Основним завданням для місцевого уряду є створення сприятливих умов для подальшого розвитку і приваблення інвестицій, включно з поліпшенням інфраструктури, наданням податкових стимулів та забезпеченням стабільного і передбачуваного бізнес-середовища.

Обсяг бюджету міста за 2020 рік склав 371207,0 тис.грн (по загальному фонду – 344669,6 тис.грн, по спеціальному фонду –26537,4 тис. грн), що на 105060,0 тис. грн менше ніж у 2019 році (фінансування соціальних виплат та з квітня – медицини проводиться з державного бюджету). За 2021 рік він склав 478074,2 тис.грн (по загальному фонду – 426118,0 тис.грн, по спеціальному фонду –51956,2 тис. грн), що на 106867,2 тис. грн більше ніж у 2020 році. За 2022 рік він склав 475626,1 тис. грн (по загальному фонду – 441131,7 тис. грн, по спеціальному фонду –34494,4 тис. грн), що на 2448,1 тис. грн менше, ніж у минулому році. За 2023 рік склав 596263,3 тис. грн (по загальному фонду – 548802,8 тис. грн, по спеціальному фонду –47460,5 тис. грн), що на 120637,2 тис. грн більше, ніж у минулому році.

У міській територіальній громаді виконання бюджету під час воєнного стану виявилось ефективним, з виконанням на 102,4% від затверджених бюджетних призначень. Зафіксовано значне зростання власних доходів на 32,1%, що складає 92842,4 тис. грн порівняно з минулим роком, досягнуте завдяки збільшенню надходжень від основних податкових платежів, таких як податок на доходи фізичних осіб, плата за землю та єдиний податок.

Однак, стан розрахунків з бюджетом платників податків став суттєвим викликом, оскільки податковий борг на початок 2024 року склав 27001,9 тис. грн. Найбільшу частку цього боргу становить заборгованість по платі за землю, що дорівнює 16820,9 тис. грн. Також значні заборгованості існують по податку на доходи фізичних осіб та податку на нерухоме майно, що загалом ускладнює фінансову стабільність громади.

З огляду на вищезазначене, важливим є не лише продовження забезпечення динаміки зростання доходів, а й вжиття заходів щодо зменшення податкового боргу. Це може включати покращення адміністрування податків, оптимізацію податкових надходжень, а також заходи щодо підвищення податкової дисципліни серед платників. Окрім того, належна увага має бути приділена розробці та впровадженню стратегій ефективного використання бюджетних ресурсів для забезпечення сталого розвитку громади на тлі викликів воєнного часу.

За 2023 рік надійшло міжбюджетних трансфертів з державного та обласного бюджетів в сумі 177146,8 тис. грн, в тому числі базова дотація – 62269,3 тис. грн, субвенцій та додаткових дотацій по загальному фонду поступило 104290,7 тис. грн та інші субвенції з місцевого бюджету по спеціальному фонду – 10586,8 тис. грн.

4. Витрати міського бюджету наступного року переважно спрямовані на підтримку освіти, медицини, спорту, соціального захисту та соціального забезпечення. Першочергове фінансування отримали витрати на заробітну плату працівників з додатковими нарахуваннями, витрати на комунальні послуги, закупівлю продуктів харчування, лікарських засобів, а також на господарське обслуговування установ та трансферти для населення.

У структурі загальних витрат бюджету на 2023 рік 60,3% коштів, що становить 290550,7 тис. грн, було виділено на заробітну плату з нарахуваннями; 9,8% коштів, або 47138,4 тис. грн, було витрачено на комунальні послуги та енергоресурси; 11,2% коштів, або 53864,4 тис. грн, пішло на закупівлю товарів та послуг; 18,3% коштів, або 88331,3 тис. грн,

було спрямовано на поточні трансфери (у тому числі на благоустрій, трансфери установам та населенню); 0,4% коштів, або 2095,2 тис. грн, витрачено на інші потреби. Ключові кошти були направлені на оплату праці в бюджетній сфері, комунальні платежі, інші соціальні виплати відповідно до законодавства, а також на реалізацію заходів у сфері територіальної оборони, підтримки військових частин та правоохоронних органів.

Фінансова діяльність Нововолинської міської ради свідчить про значні інвестиції у розвиток, що підтверджується високими капітальними видатками на одного мешканця - вони в 13,23 рази перевищують середній показник по Україні та в 2,22 рази - середній по Волинській області. Це свідчить про інтенсивну інвестиційну активність міської ради в інфраструктурні проекти і розвиток території. З іншого боку, бюджет міської ради характеризується значним дотаційним рівнем, що не свідчить про самодостатність бюджету або про високі власні доходи, які не потребують значної допомоги від держави. Видатки на утримання апарату управління становлять лише 20,0% від загальних доходів фонду, що є відносно низьким показником, і підкреслює ефективність управлінської діяльності. Заробітна плата в структурі загальних фондових видатків складає 73,3%, що може вказувати на високий рівень соціальної спрямованості бюджету, забезпечуючи достойне винагородження працівникам сектору. Щодо освіти, видатки на середню освіту на одного учня у Нововолинській міській громаді значно вищі за середній показник по країні (27474.6 грн. проти 9364.08 грн.). Питома вага місцевих податків і зборів у доходах загального фонду складає лише 27,8% проти 36,55% в середньому по Україні та 29,67% в середньому по області. Частина бюджету громади виділяється на проекти, ініційовані її мешканцями. Громадський бюджет - це відкрита платформа, завдяки якій кожен може запропонувати до реалізації власний проєкт чи проголосувати за інший. Цей інструмент залучає мешканців до активної участі в бюджетному процесі. Громадяни висловлюють ідеї та особисто вирішують, на що спрямувати частину коштів місцевого бюджету.

5. Запропонований організаційно-економічний механізм вдосконалення розвитку місцевих бюджетів сприятиме розвитку місцевих бюджетів за рахунок зміцнення конкурентних переваг відповідної територіальної громади в умовах децентралізації влади в Україні.

Серед дієвих інструментів забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад у країнах ЄС (використання яких може бути доречним для України) виокремлено податки на економічну діяльність (податки на доходи, податок на прибуток підприємств, майнові податки на комерційну нерухомість і землю, місцевий податок на підприємницьку діяльність) та місцеві запозичення. Податки на економічну діяльність варто розглядати у контексті сильного каузального зв'язку між налагодженістю і якістю взаємодії органів місцевого самоврядування із місцевим бізнесом та рівнем економічного зростання громад. Місцеві запозичення – це можливість залучення додаткових фінансових ресурсів для реалізації інвестиційних проєктів.

6. Наразі підвищення фінансової спроможності місцевих громад досягається завдяки економічному розвитку територій, стратегічному управлінню, промоції територій, залученню інвестицій, підтримці локального бізнесу та розвитку ключових галузей. Кожна громада визначає лідируючі сектори для розвитку, при цьому сільські території зосереджуються на агропромисловому комплексі та фермерстві, спираючись на культури, типові для даної місцевості.

Державна політика фінансової децентралізації створює умови для зростання доходів місцевих бюджетів через власні та зовнішні джерела. Проте, реальність показує, що не всі громади активно використовують ці можливості для соціоекономічного прогресу та підвищення якості публічних послуг. Ефективне використання потенціалу територій потребує активної участі місцевої влади, політичної рішучості, взаємодії з громадами та розвитку професійних навичок чиновників, зокрема у сферах стратегічного планування, проектного менеджменту та лідерства.

Необхідно також переглянути підходи до управління, оскільки без чітко визначених пріоритетів та вміння ефективно використовувати наявні ресурси навіть значні інвестиції не зможуть компенсувати відсутність стратегічного бачення. Тому, крім фінансових аспектів, важливо зосередитись на ідентифікації специфіки та переваг конкретних територій та розробити комплексні програми, що включають не тільки фінансові, а й ресурсні, технологічні та інноваційні інструменти розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
2. Податковий кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
3. Про місцеве самоврядування. Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#>
4. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2134-20#Text>
5. Баланюк І, Іваночко Б.. Інвестиційне забезпечення соціально-економічного розвитку територіальних громад. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16, № 1-2. С. 91-98.
6. Батажок С. Г. Бюджет розвитку територіальної громади в умовах обмеженості формування доходів місцевих бюджетів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 6. С. 152-161.
7. Бюджетна система / за ред. В. М. Федосова, С. І. Юрія. К.: Центр учбової літератури, 2012. 871 с.
8. Возняк Г.В., Коваль В.М. Видатки місцевих бюджетів через призму війни в Україні. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України: зб. наук. пр.* 2022. Вип. 2(154). С. 9-14.
9. Возняк Г.В., Коваль В.М. Механізми зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад в умовах нестабільності: практичні аспекти. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 1. С. 61-69.
10. Волкова В. В., Волкова Н. І. Організаційно-економічні засади розвитку місцевих бюджетів в умовах реформування місцевого самоврядування

- (на прикладі Вінницької міської територіальної громади). *Економіка і організація управління*. 2021. Вип. 4. С. 158-167.
11. Громадська організація «Портал «Децентралізація». URL: <https://decentralization.ua/>
 12. Європейська Хартія місцевого самоврядування (ETS No. 122), URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122>
 13. Жадан О. Підвищення ефективності використання коштів місцевих бюджетів. *Молодий вчений*. 2020. Вип. 4 (80). С. 323-327.
 14. Льбіна М.В., Шпильова Ю.Б. Перспективи повоєнного розвитку громад і територій України. *Ефективна економіка*. 2023. № 5. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_5_5
 15. Інвестиційний портал Нововолинськ. URL: <https://innv.com.ua/>
 16. Кнейслер О., Спасів Н., Кізима Т. Фінанси об'єднаних територіальних громад у фінансовій системі України. *Світ фінансів*. 2020. Вип. 1. С. 8-19.
 17. Коваль В. Забезпечення фінансової самодостатності територіальних громад: досвід ЄС, *Світ фінансів*. 2022. Вип. 2(71). С. 119-130.
 18. Кузьменко І.І., Мартиненко О.С. Формування інвестиційної привабливості місцевих громад: методологічний аспект. *Економічні науки*. 2022. № 3(4). С. 112-119.
 19. Кучеркова С. О. Окремі аспекти податку на доходи фізичних осіб. *Галицький економічний вісник*. 2021. № 6 (73). С. 16–25.
 20. Кучеркова С. Формування місцевих бюджетів та напрями їх покращення в умовах децентралізації. *Галицький економічний вісник*. 2023. № 1 (81). С. 49-58.
 21. Лютий І., Рожко О., Лютий С. Оптимізація видатків державного бюджету України в умовах війни. URL: <http://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1557/1565>

- 22.Мацюк І. Аналіз можливостей інклюзивного розвитку територіальних громад в умовах воєнного стану. *Економічний часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки*. 2023. № 1. С. 19-27
- 23.Олексюк Г. В., Хром'як Й. Я., Попадинець Н. М. Маркетингова стратегія як інструмент реалізації стратегічного плану розвитку територіальних громад. *Економіка України*. 2022. № 7. С. 67-88.
24. Офіційний сайт Нововолинської міської ради. URL: <https://nov-rada.gov.ua/>
- 25.Петренко Л.П., Ковальчук Н.Я. Інноваційні механізми фінансування проектів розвитку громад. *Економіка і суспільство*. 2022. № 11. С. 250-256.
26. Пітюлич М.М., Крупка А.Я., Мінкович В.Т., Чакій О.І. Детермінанти розвитку та їх вплив на фінансову стійкість територіальних громад, *Регіональна економіка*. 2023. № 1. С. 34-44.
- 27.Пшик Б.І. Бюджетна транспарентність як важлива умова зміцнення фінансової самодостатності територіальних громад. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2022. Вип. 4. С. 34-42.
28. Радіонов Ю.Д. Формування видатків бюджету : монографія. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2019. 616 с.
29. Радіонов Ю.Д., Формування і виконання державного та місцевих бюджетів в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 53 URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-53-55>
30. Радіонов Ю. Д. Управління фінансовими ресурсами держави в умовах воєнного стану. *Економіка України*. 2023. № 1. С. 20-43.
31. "Ресурсний" закон 5600 набув чинності. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/01/1/681141/>
32. Сахно, Т.А. Економічне забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. *Бізнес-Інформ*, 2020. №1, С. 135-142.
- 33.Стащук О., Жук М. Фінансова безпека територіальних громад, як ключовий фактор забезпечення їх сталого розвитку. *Економічний*

- часопис Волинського національного університету імені Лесі Українки. 2021. № 3. С. 54-60.
34. Тарасенко В.О. Стратегії розвитку малих міст в умовах децентралізації. *Містобудування та територіальне планування*. 2022. Вип. 73. С. 128-135.
35. Хитько М.М., Кулик А.В. Стратегічне планування розвитку територіальних громад в умовах євроінтеграції. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2023_11_22.
36. Хоменко А.П. Екологічний аспект розвитку територіальних громад. *Наукові записки Тернопільського національного університету*. 2019. Вип. 2. С. 67-74.
37. Цимбалюк І. О. Інклюзивний розвиток регіону в умовах фінансової децентралізації: теорія, методологія, практика. Луцьк: Вежа-Друк, 2019. 340 с.
38. Фінанси / за ред. І. О. Лютого. К.: Видавництво Ліра-К, 2017. 728 с.
39. Швіндіна Г. О. Шеремет М. Д., Євтушенко В. В., Антоненко А. Г., Нерета Г. Г. Бюджет участі як інструмент залучення територіальної громади до прийняття рішень в сфері публічного управління: проектний підхід в дії. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. 2021. № 4. С. 241-248.
- Індекс податкоспроможності громад. Єдиний державний вебпортал відкритих даних. URL: <https://data.gov.ua/dataset/16d1c249-8d91-424f-be44-b33bc2a8c379>
41. Портал "Є-data". OpenBudget – єдиний вебпортал використання публічних коштів. URL <https://openbudget.gov.ua/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1 - Нормативи зарахування доходів до місцевих бюджетів [1]

Код класифікації доходів	Перелік платежів	Код класифікації доходів	Перелік платежів	Бюджет міста Києва	Обласні бюджети	Бюджети міст обласного значення	Бюджети ОТГ	Районні бюджети
ЗАГАЛЬНИЙ ФОНД								
ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ								
110100	Податок та збір на доходи фізичних осіб	40%	15%	60 %	60%	60%	-	-
110200	Податок на прибуток (крім податку на прибуток підприємств державної та комунальної власності)	10%	10%	-	-	-	-	-
110202	Податок на прибуток підприємств та фінансових установ комунальної власності	100%	100%	100 %	100%	100%	100%	100%
130101	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування	50%	50%	-	-	-	-	-
130102	Рентна плата за спеціальне використання лісових ресурсів (крім рентної плати за спеціальне використання лісових ресурсів в частині деревини, заготовленої в порядку рубок головного користування)	100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
130201	Рентна плата за спеціальне використання води (крім рентної плати за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення)	50%	50%	-	-	-	-	-
130202	Рентна плата за спеціальне використання води водних об'єктів місцевого значення	100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
130301	Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин загальнодержавного значення	25%	25%	-	-	-	-	-

130302	Рентна плата за користування надрами для видобування корисних копалин місцевого значення		100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
130700	Плата за використання інших природних ресурсів		100%	100%	-	-	-	-	-
140400	Акцизний податок з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі підакцизних товарів		100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
140219, 140319	Частина акцизного податку з виробленого в Україні та ввезеного на митну територію України пального		13.44%	-	13. 44 %	13.44%	-	13.44%	13.44%
МІСЦЕВІ ПОДАТКИ ТА ЗБОРИ									
180100	Податок на майно	податок на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки	100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
		плата за замлю	100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
		транспортний податок	100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
180500	Єдиний податок		100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
180200	Збір за місця для паркування транспортних засобів		100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
180300	Туристичний збір		100%	-	100 %	100%	-	100%	100%
НЕПОДАТКОВІ НАДХОДЖЕННЯ									
210103	Частина чистого прибутку (доходу) комунальних унітарних підприємств та їх об'єднань, що вилучається до бюджету		згідно з рішенням відповідної місцевої ради						
210500	Плата за розміщення тимчасово вільних коштів місцевих бюджетів		100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
210809, 210811, 210815	Адміністративні штрафи та інші санкції		100%	-	100%	100%	-	100%	100%
220102	Плата за ліцензії на певні види господарської діяльності та сертифікати, що видаються виконавчими органами місцевих рад і місцевими органами виконавчої влади		-	100%	100%	100%	100%	100%	100%
220103	Адміністративний збір за проведення державної реєстрації юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань		100%	-	100%	100%	100%	100%	100%
220105	Плата за ліцензії на виробництво спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та		100%	100%	-	-	-	-	-

	тютюнових виробів							
220107	Плата за ліцензії на право експорту, імпорту алкогольними напоями та тютюновими виробами	100%	100%	-	-	-	-	-
220109	Плата за державну реєстрацію (крім реєстраційного збору за проведення державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців)	100%	100%	-	-	-	-	-
220110	Плата за ліцензії на право оптової торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	100%	100%	-	-	-	-	-
220111	Плата за ліцензії на право роздрібної торгівлі алкогольними напоями та тютюновими виробами	100%	100%	-	-	-	-	-
220118	Плата за ліцензії та сертифікати, що сплачується ліцензіатами за місцем здійснення діяльності	100%	100%	-	-	-	-	-
220125	Плата за надання інших адміністративних послуг	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
220126, 220129	Адміністративний збір за державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень	100%	-	100%	100%	100%	100%	100%
220804	Надходження від орендної плати за користування цілісним майновим комплексом та іншим майном, що перебуває в комунальній власності	згідно з рішенням відповідної місцевої ради						
220900	Державне мито	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
221300	Орендна плата за водні об'єкти (їх частини), що надаються в користування на умовах оренди	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
240603, 210805	Інші надходження	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
ДОХОДИ ВІД ОПЕРАЦІЙ З КАПІТАЛОМ								
310102	Кошти від реалізації безхазяйного майна	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
310200	Надходження коштів від Державного фонду дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння (золото, платина, дорогоцінне каміння / срібло)	80% / 50%						
СПЕЦІАЛЬНИЙ ФОНД								
190100	Екологічний податок	80%	55%	25%	25%	-	25%	25%
211100	Надходження коштів від відшкодування втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва	100%	25%	75%	75%	15%	60%	60%

240621	Грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності	70%	20%	50%	50%	-	50%	50%
241103	Відсотки за користування державним пільговим кредитом, наданим індивідуальним сільським забудовникам	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
241109	Відсотки за користування довгостроковим кредитом, що надається з місцевих бюджетів молодим сім'ям та одиноким молодим громадянам на будівництво та придбання житла	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
241602	Концесійні платежі щодо об'єктів комунальної власності (які мають цільове спрямування згідно із законом)	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
250000	Власні надходження бюджетних установ	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
501100	Цільові фонди, утворені органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
БЮДЖЕТ РОЗВИТКУ								
210108	Дивіденди (дохід), нараховані на акції (частки, паї) господарських товариств, у статутних капіталах яких є майно комунальна власність	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
241700	Кошти пайової участі у розвитку інфраструктури населеного пункту	100%	-	100%	100%	-	100%	100%
310300	Кошти від відчуження майна, що перебуває в комунальній власності	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%
330100	Кошти від продажу землі несільськогосподарського призначення що перебувають у державній власності	90%	-	90%	90%	-	90%	90%
330100	Кошти від продажу землі несільськогосподарського призначення що перебувають у комунальній власності	100%	-	100%	100%	-	100%	100%

Таблиця Б.1 - SWOT - аналіз розвитку м. Нововолинськ [24]

Сильні сторони	Слабкі сторони
1. Вигідне географічне розташування громади 2. Значний транзитний потенціал, розвинута транспортна інфраструктура. Наявні транспортні автомобільні та залізничні маршрути можуть забезпечити розвиток логістики.) 3. Створення інвестиційно-привабливого регіону Волинської області. Розміщення нових інноваційно-технологічних підприємств та відновлення роботи недіючих промислових підприємств (наявні можливості розвитку галузей промислового виробництва, переробки сільськогосподарської продукції, виробництва продуктів харчування, розвитку машинобудівної галузі та устаткування). 4. Сприятливі умови для ведення сільського господарства. 5. Висококваліфіковані трудові ресурси. Наявність закладу вищого рівня, закладів середнього рівня професійно-технічного та медичного спрямування. 6. Наявність розгалуженої мережі освітніх закладів. Висока доступність послуг шкільної та дошкільної освіти. 7. Наявність та доступність закладів охорони здоров'я, надання якісних медичних послуг висококваліфікованими медичними працівниками. 8. Багата історико-культурна і духовна спадщина, сприятлива для розвитку культури і туризму. Наявність привабливих рекреаційних ресурсів на території громади. 9. Сприятливі умови для розвитку фізичної культури і спорту, у тому числі професійного. 10. Активний розвиток молодіжного та національно-патріотичного руху. Розвиток волонтерського руху. 11. Потенційно розвинене промислове виробництво. Наявні можливості розширення	1. Зношена інфраструктура електро-, газо-, тепло-, водопостачання, не в повній мірі є можливості міжспроможністю мереж та забезпечення потреб населення. 2. Проблема утилізації твердих побутових відходів та сміття (відсутність підприємства з його переробки та утилізації). 3. Низька зайнятість населення в сільській місцевості, мала кількість робочих місць в сільських населених пунктах громади. 4. Зношеність дорожнього покриття автомобільних доріг загального користування, насамперед місцевого значення в сільській місцевості. Потреба проведення капітального та поточного ремонту доріг. 5. Зменшення природного стоку річок. 6. Відсутність мінерально-сировинних ресурсів. Мінерально-сировинна база громади характеризується відсутністю видів корисних копалин окрім вугілля. 7. Негативні тенденції у демографічній ситуації. Спостерігається тенденція перевищення кількості померлих над кількістю народжених. 8. Значна частина підприємств зосереджена в адміністративному центрі громади. 9. Через недостатність робочих місць відбувається відтік робочої сили до міста Києва та інших регіонів України.

виробництва на базі вільних приміщень підприємств, вільних земельних ділянок, підключенням до інженерних мереж. 12. Розвинена мережа установ та закладів соціальної інфраструктури, закладів житлово-комунального господарства, інженерних мереж з газопостачання, водопостачання та водовідведення, електропостачання, торгівельних закладів, забезпеченість послугами інтернету на всій території громади, розгалужена мережа доріг загального користування.	10. Високий ступінь зносу основних виробничих фондів і застарілі засоби виробництва.
Можливості	Загрози
1. Створення привабливого інвестиційного бізнес-клімату, залучення інвесторів. Розташування нових промислових та переробних підприємств, використання вільних приміщень для розміщення та відновлення роботи недіючих промислових та переробних підприємств. 2. Розвиток людського капіталу: створення нових високооплачуваних робочих місць, зменшення відтоку кваліфікованих кадрів за межі громади, зменшення негативних диспропорцій між людьми працездатного та непрацездатного (пенсійного) віку. 3. Збільшення надходжень до місцевого бюджету, забезпеченість розвитку соціальної інфраструктури, утримання установ та закладів бюджетної сфери, комунальних підприємств, створення умов для реалізації проєктів соціальної спрямованості, поліпшення та створення комфортних та безпечних умов для проживання мешканців громади. 4. Поліпшення демографічної ситуації в громаді. 5. Зростання експорту товарів на внутрішній ринок, європейські ринки. 6. Розвиток альтернативної енергетики. 7. Розвиток внутрішнього туризму. Створення умов для зростання популяризації та ознайомлення з громадою, як місцем історико-культурної та духовної спадщини, багатой народними традиціями та мистецтвом. 8. Удосконалення телекомунікацій. 9. Розвиток малого та середнього підприємництва.	1. Військова агресія російської федерації проти України. Функціонування держави в умовах воєнного стану. 2. Політична і соціально-економічна нестабільність. 3. Нестабільність курсу національної валюти. 4. Інфляційні процеси. 5. Підвищення вартості на всі види енергетичних ресурсів. 6. Монополізація ринків, відсутність конкуренції. 7. Міграція населення в межах країни та виїзд громадян за кордон, викликаною воєнною агресією росії проти України. 8. Відтік робочої сили працездатного населення, зростання міграції населення до міста Києва та інших регіонів України. 9. Погіршення конкурентоздатності вітчизняної продукції через нарощування обсягів імпорту аналогічної продукції. 10. Високі процентні ставки за користування банківськими кредитами для суб'єктів малого і середнього бізнесу

10. Налагодження співпраці з громадами адміністративно-територіальних одиниць іноземних держав.	
---	--

Ім'я користувача:
Регіоналістики і туризму Шнігельська Євгенія

ID перевірки:
1016320286

Дата перевірки:
04.06.2024 19:26:19 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet + Library

Дата звіту:
04.06.2024 21:19:00 EEST

ID користувача:
100005731

Назва документа: Шпак К.М. бакалавр_PУ_2024

Кількість сторінок: 83 Кількість слів: 17644 Кількість символів: 138827 Розмір файлу: 382.36 KB ID файлу: 1016118616

17.6%
Схожість

Найбільша схожість: 3.99% з Інтернет-джерелом (<http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/45829/1/%d0%9a%d0%9b>).

16.1% Джерела з Інтернету

Сторінка 85

4.73% Джерела з Бібліотеки

402

Сторінка 90

0% Цитат

Вилучення цитат вимкнено

Вилучення списку бібліографічних посилань вимкнено

0%
Вилучень

Ненас вилучених джерел

Модифікації

Виявлено модифікації тексту. Детальна інформація доступна в онлайн-звіті.

Замінені символи

3